Hecuba

PERSOANELE (în ordinea intrării în scenă)

Acţiunea dramei se petrece pe coastele Traciei, în Chersone-sos. Aproape de mare este rînduită tabăra aheilor, în mijloc cortul lui Agamemnon. Mai departe se află ţarcul navelor scoase pe **mal.** E noapte, spre dimineaţă. Din ceaţa marină se înfiripă umbra lui. Polydoros.

UMBRA LUI POLYDOROS, **fiul** Hecubei
HECUBA, fosta regină a **Troiei**
CORUL femeilor troiene captive
POLYXENE, fiica Hecubei
ODISEU
TALTHYBIOS, crainicul aheilor
O SLUJITOARE
AGAMEMNON
POLYMESTOR, rege al tracilor
Captive troiene, oameni din suita lui Odiseu
şi Agamemnon, gărzi trace.

UMBRA LUI POLYDOROS [1]

Iată-mă ajuns ; am părăsit lăcaşul adînc al morţilor şi porţile beznei, unde locuieşte Hades, deosebit de ceilalţi nemuritori.

[1] Concepţia grecilor despre tărîmul morţilor nu a fost niciodată unitară chiar în cuprinsul unor opere ca poemele homerice, din care, deşi se pot însăila elementele unei teologii, aceasta este departe de a avea trăsături dogmatice. La Homer, autor cu mă-rinimoase influenţe asupra tragediei atice, lumea viilor şi lumea morţilor erau strașnic despărţite. în clipa din urmă a fiecărui ins îi zbura pe gură, odată ..cu ultima răsuflare, sau i se desprindea, ca un abur, din rănile sîngerînde, ceea ce helenii numeau *eidolon,* adică imaginea, copia, idolul fără fiinţă materială, dar care păstra conturul şi uneori chiar căutătura mortului. Acest dublu, de altă natură decît a cărnii destrămate, suflet, duh sau chip de umbră, se îndrepta, spre porţile Nevăzutului *(Hades)* şi intra în împărăţia de unde nu mai era întoarcere. Totuşi, cîte-odată, umbrele puteau să fie evocate prin fapte de magie şi atunci ele se înfiripau în visele sau în trezia oamenilor, înfri-coşîndu-i şi pedepsindu-i, făcîndu-i să înţeleagă mai bine trecutul şi să „vadă" viitorul. Această aspră concepţie arhaică, nuanţată mai apoi de alese înrîuriri (misterii, orfism, filosofie) s-a dovedit prielnică văzduhului cutremurat al creaţiei dramatice,

Eu sunt Polydoros. Mi-a fost mamă Hecuba, fiioa lui Kisseus, iar tată mi-a fost Priam. Acesta, văzînd că Troia, cetatea frigienilor [1], este ameninţată să cadă sub lancea helenică, înspăimîntat, m-a trimis pe furiş departe de glia troiană, în casa tracului Polymestor, oaspetele lui, cel care seamănă aceste rodnice cîmpii din Chersonesos [2] şi care cu suliţa lui porunceşte unui norod iubitor de cai. Pe ascuns, împreună cu mine, tatăl meu a trimis şi aur din belşug, pentru ca, de s-ar fi prăbuşit vreodată zidurile Troiei, copiii rămaşi în viaţă să nu cunoască sărăcia.

Eram cel mai tînăr dintre fiii lui Priam ; de aceea pe mine m-a pus în taină la adăpost, eu nefiind în stare să port nici armele, nici scutul greu, în mîinile mele fragede.

Cît timp au stat înălţate meterezele ţării, cît timp au rămas neclintite turnurile Troiei, cît timp norocul a ţinut cu armele lui Hector, fratele meu, am crescut frumos, ca un vlăstar înconjurat cu grijă, în Tracia, la oaspetele tatălui meu. Sărmanul de mine !

Dar în ziua cînd a fost nimicită Troia, cînd sufletul lui Hector a pierit, cînd vatra părintească ni s-a spulberat, cînd pe altarul ridicat spre slava zeilor s-a prăbuşit chiar tatăl meu, înjunghiat de fiul sîngeros al lui Ahile, atun-cea oaspetele nostru m-a ucis, din lăcomie pentru aur

de la Eschil (care s-a bizuit din plin pe efectul patetic al „umbrelor" în *Orestia* şi *Perşii)* pînă la Shakespeare. Aici năluca rosteşte prologul, început nemaiîntîlnit în altă tragedie antică.

[1] Ţinuturile muntoase ale frigienilor se întindeau în interiorul şi vestul Asiei Mici. O parte din Frigia (Troada, numită mai tîrziu şi Frigia Mică) ajungea să se scalde în Helespont ; pe pă-mîntul acesteia se ridica odinioară Ilion, cetatea de scaun a lui Priam. Troienii erau o ramură îmbelşugată a neamului frigienilor, iar în literatura elină cele două denumiri se confundă.

[2] Acest cuvînt înse~mnă de fapt peninsulă. Aici trebuie înţeles Chersonesul Traciei, astăzi peninsula Gallipoli în Turcia europeană, în antichitate faimos grînar al Atenei. Regiunea era locuită de o seminţie aspră de războinici traci.

m-a ucis, iar leşul meu cel oropsit l-a aruncat în valuri, ca să pună mîna pe aur şi să-l păstreze în palatul lui.
Trupul meu acum aace pe ţărm sau e tîrît, cînd se umflă talazul mării, de mişcarea valurilor multă, legănată ; nimeni nu l-a jelit, nimeni nu i-a săpat un mormînt. Iar sufletul mi s-a despărţit de trup şi fîlfîie peste maica mea cea scumpă, Hecuba ; de trei dimineţi se zbate în aer, de cînd nefericita de ea, smulsă din Troia, a pus piciorul în Chersonesos, pămîntul acesta. Şi toţi aheii, lăsîndu-şi ancorate navele, zăbovesc de-a lungul coastelor Traciei, pentru că fiul lui Peleu, Ahile, s-a arătat deasupra mormântului său şi-a oprit pe loc toată oastea helenilor, ce sîrguia către casă, cu vîslele înspumate de valuri. El stăruie s-o ceară pe sora mea, Polyxene, drept jertfă dulce şi răsplată la mormîntul său ; şi-o va dobîndi. Nu va rămîne fără să-şi primească de la prieteni partea lui din pradă. [1]
Astăzi Moartea, hărăzită de Soartă, îmi va duce sora.
Şi astfel, sub ochii mamei mele se vor afla două cadavre, două cadavre de copii, al meu şi al acestei nefericite fecioare. Deoarece şi eu, sărmanul de mine, pentru a-mi cîştiga un loc de îngropăciune, mă voi arăta, împins de valul mării lînced, la picioarele unei sclave.
[1] După cuprinderea şi devastarea Troiei, aheii biruitori şi-au împărţit prada de război. Prinsele au fost trase la sorţi. Andro-maca, soţia viteazului Hector, i-a căzut lui Neoptolemos, poreclit şi Roşcatul *(Pyrrhos),* fiul lui Ahile, vizionara Casandra a încăput în mîinile comandantului suprem, Agamemnon etc. Numai Marele Erou, Ahile, pierind înaintea cuceririi cetăţii, nu a putut să primească drept răsplată o femeie de sînge regal. De aceea, tocmai cînd flota părăsise ţărmul Troadei, umbra lui mî' niată s-a năzărit deasupra mormîntului, cerîndude helenilor să i-o jertfească pe Polyxene, fiica mezină a lui Priam şi a Hecu-bei. în acelaşi timp, vînturile, care suflaseră prielnic spre apus, au aţipit, încît navigatorii, după scurta traversare a Helespon-tului, au fost siliţi să ridice corăbiile pe uscat, în Tracia.
De la puternicii de jos am dobîndit îngăduinţa să ajung în mîinile mamei, ca să am parte şi eu de un mor-mînt. Astfel, singura mea năzuinţă se va împliai.
(In pragul cortului central apare, clătinîndu-se, Hecuba.)
Dar să ies din calea bătrînei Heouba.
Iat-o, din cortul lui Agaimemnon îşi îndreaptă paşii încoace, înspăimîntată de chipul meu, iscat în visurile sale. Vai, mamă, aruncată din palatele regeşti, ţi-a fost dat să cunoşti ziua robiei ! Cît nenoroc te bîntuie şi cîtă slavă te-mbrăca odinioară ! Un zeu ţi-a pregătit cumplite ispăşiri pentru fericirea ta de altădată [1].
(Umbra lui Polydoros se mistuie, odată cu negurile nopţii. Lumina sporeşte. Hecuba, cu faţa înspăimîntată şi straiele largi, răvăşite, înaintează, sprijinită de cîteva femei troiene, slujitoarele sale.)
HECUBA
Copilele mele, călăuziţi afară din cort
această femeie trecută,
călăuziţi-o şi-ndreptaţi-o, troienele mele,
pe cea robită cu voi laolaltă,
dar pînă ieri încă regină.
Luaţi-mă, purtaţi-mă, călăuziţi-mă,
ridicaţi-mă ! Mîinile voastre
să-mi apuce braţul zbîrcit.
[1] Idee scumpă grecilor, care şi-a aflat expresie în *Nemesis,* zeiţă şi abstracţiune în acelaşi timp, întruchipînd răzbunarea divină.' Această zeitate are cîteodată menirea, ca şi Eriniile, să dea osîndă pentru crimă, dar mai cu seamă să-i pedepsească pe cei ce se fac vinovaţi de *hybris,* de păcatul depăşirii rosturilor comune la care sunt supuşi muritorii ; ea retează orice lipsă de măsură, cum ar fi preaplinul fericirii, belşugul fără margini, trufia neruşinată a maimarilor. După greci, tot ceea ce se ridică, atît în rău cît şi în bine, deasupra condiţiei hărăzite, pune în primejdie cumpăna universului şi merită să fie osîndit.
Eu, pipăind pămîntul
cu lemnul cîrjei pe care mă sprijin,
grăbi-voi mersul greoi
al picioarelor mele bătrîne.
O, rază a lui Zeus, o, noapte-ntunecată,
de ce îmi răvăşesc odihna
aceste spaime şi năluci nocturne ?

O, glie sfîntă, maica viselor
cu negre aripi,
departe ducă-se de mine
aceste nocturne vedenii:
feciorul meu cel izbăvit în Tracia
şi Polyxene, draga mea copilă,
cu chipuri înfricoşătoare !
O, zei subpămînteni, scăpaţi-mi fiul,
singurul reazem al neamului meu,
aflat în Tracia zăpezilor
sub paza unui oaspe părintesc !
Şi ce se va mai întîmpla din nou ?
Un cîntec jalnic se va-mpreuna
cu plîngerile noastre ?
Nicicînd n-a bătut mai fără-ncetare
de fior şi cutremur inima mea.
Unde să-l mai aflu pe Helenos
cel cu duhul profetic, troienele mele,
şi unde pe Casandra,
să-mi tălmăcească visele [1] ?

[1] Helenos, fiul lui Priam şi al Hecubei, era fratele geamăn al Casandrei. Amândoi au fost înzestraţi cu darul profeţiei, încă din copilărie, după ce au petrecut o noapte întreagă în' templul lui Apolo din Thymbra, în apropierea Troiei, şi au fost linşi de şerpii zeului. Helenos tălmăcea după semne şi după zborul păsărilor. Asemenea Pythiei, Casandra era o profetesă inspirată, care, luată în stăpînire de divinitate, bolborosea oracolele în timpul delirului sacru.

Văzut-am un lup cu laba mînjită de sînge sflşiind o ciută pestriţă, răpită genunchilor mei fără milă. Şi încă un temei de spaimă : umbra lui Ahile nălucită în vîrful înalt al mormîntului său cerînd prinos de cinste pe una din aceste vlăstare ale Troiei atît de amarnic lovite. Puteri divine, rogu-vă, îndepărtaţi această piază rea de la copilă, de la copila mea J

(Intră prin dreapta Corul, alcătuit din femei şi fete troiene, captivele aheilor.)

CORIFEUL 1

M-arn strecurat în grabă
la tine, Hecuba,
lăsat-am cortul stăpînului meu,
căruia mă deteră sorţii.
Şi-această mulţime de roabe,
minate departe de Ilion,
patria lor cucerită de-aheii războinici
cu ascuţişul lăncilor,
nu vine să-ţi aline
suferinţele tale, femeie.
Eu îţi aduc povara unei veşti,
a unei veşti cumplite ,
sunt pentru tine crainica durerii.
Se spune că aheii
s-au strîns cu toţii-n adunare
şi-au hotărît s-o-nchine
drept jertfă lui Ahile pe copila ta.
Ştii bine cum a răsărit
peste movila-i funerară
în armură de aur [1]
şi *cum a-mpiedicat plutirea*
cu pînzele desfăşurate-n vînt
a navelor mării,
tunînd aceste cuvinte :

„Danailor [2], unde purcedeţi pe ape,
lăsîndu-mi mormîntul fără prinos ?"
Atunci zăngăni, furtunos, o ceartă aprinsă
şi două păreri se-nfruntau
în oastea helenilor,
cea înţesată de suliţi:
unii voiau să aducă o jertfă
acestui mormînt
iar alţii voiau dimpotrivă.
Străduia pentru binele tău Agamemnon,
ocrotind culcuşul bachantei
şi prorociţei Casandra [3].
Dar amîndoi feciorii lui Tezeu,

[1] Tradiţia teatrului vechi cerea ca toate rolurile, chiar şi cele feminine, să fie interpretate de actori bărbaţi ; deci conducătorul corului se numea corifeu, chiar în cazul corurilor alcătuite din femei.

[1] în *Polyxene,* tragedie după acelaşi izvod mitic de Sofocle, cunoscută numai din fragmente, Umbra lui Ahile apărea în scenă, rostindu-şi, în cuvinte sonore şi grave, dorinţa.

[2] Grecii din epoca eroică, mykeniană, care au plutit cu Agamemnon la Troia, sunt numiţi îndeobşte ahei, în operele poeţilor, dar şi fii ai lui Danaos (regele întemeietor al Argosu-lui), argieni (argei) sau heleni.

[3] Deşi aflată sub înrîurirea zeului oracular Apolo, aici Casandra este numită de Euripide *bachantă,* deoarece delirul ei profetic se asemăna cu extazul pustiitor inspirat de Dionysos slujitoarelor sale.

vlăstare din trunchiul Atenei[1]*,*
în două cuvîntări deosebite
se uneau în aceeaşi părere :
să fie-ncununat mormîntul lui Ahile
cu jertfa unui sînge proaspăt!
Spuneau că niciodată nu vor pune
culcuşul Casandrei
mai presus de lancea lui Ahile.-
Aceste păreri înălţate
cu-atîta putere de-o parte şi alta
stăteau în cumpănă pînă cînd iscusitul,
amăgitorul, dulcele la vorbă,
feciorul lui Laerte,
cel priceput să linguşească gloata [2],
a-nduplecat oştirea :
să nu nesocotească voia
celui mai vajnic erou al ăheilor,
cruţînd un sînge de sclavă,
să nu îngăduie ca una
din umbrele ce stau în preajma Persefonei
să poată spune că danaii,
cînd au purces din cîmpurile Troiei,
au fost nerecunoscători danailor
săvîrşiţi pentru cauza Heladei[3]*.*

[1] Acamas şi Demophon, fiii regelui Atenei, mai tîrziu ei înşişi domnitori în cetatea zeiţei . fecioare, nu sunt atestaţi în *IU ada* ca părtaşi la război. Abia legendele ulterioare, voind să le asigure, după cît se pare, şi atenienilor un rol în cucerirea citadelei frigiene, îi implică în bătălia pentru Ilion, amintind, între altele, că amîndoi fraţii ar fi făcut parte din faimosul *comando* helen ascuns în pîntecele uriaşului cal de lemn în noaptea „cea mai lungă" a Priamizilor.

[2] Multiscusitul Odiseu avea printre cei vechi faima unui primejdios *debater* şi demagog.

[3] După cum se vede aheii ţineau să-şi păstreze neştirbită reputaţia chiar şi dincolo de hotarul mormîntului, înaintea judecăţii duhurilor, la tribunalul prezidat de încruntatul Hades şi de regeasca lui soţie, Persefona.

Şi astfel va veni,
nu peste multă vreme, Odiseu,

să smulgă de la pieptul tău
mîndra copilă,
s-o răpească din mîinile tale uscate.
Aleargă la temple,
aleargă la altare,
închină-te ca rugătoare
genunchilor lui Agamemnon !
Dă-le de veste zeilor -din cer
şi celor din pămînt!
Şi poate că rugile tale
te vor feri să fii lipsită
"de sărmana copilă,
de nu, îţi va fi hărăzit,
din gîtu-mpodobit cu aur al fecioarei
căzută pe mormînt,
să vezi curgînd o purpură
de sînge roşu-ntunecat[1].
HECUBA
Vai mie, sărmana ! Ce să mai spun ?
Ce ţipăt să scot, ce plînset înalt ?
Nemernică, nemernică bătrîneţe l
Sclavie de neîndurat,
peste puteri de suferit !
Vai, cine să m-ajute ?
Copiii ? Cetatea ? Dar, spuneţi-mi, care ?
Pierit-a soţul meu bătrîn.
Copiii mi-au pierit.
La cine să merg ? Ce drum să apuc ?

[1] Comentatorii zăbovesc aici spre a lăuda forţa plastică a acestor rînduri, reamintind însemnarea lui Suidas, după care autorul *Hecubei* ar fi fost ispitit în tinereţe să se facă pictor.

încotro să mă-ndrept ?
Cine-mi va da ajutor, ce daimon [1], *ce zeu ?*
Troienelor aducătoare de năpastă,
o, voi, aducătoare de neagră năpastă,
mă omorîţi, îmi daţi lovitura de moarte l
Lumina, viaţa mea n-au nici un preţ.
O, paşii, paşii mei, călăuziţi-mă,
călăuziţi o mamă bătrînă spre cortul acesta !
Copila mea, fiica mea,
a celei mai nefericite mame,
o, vino, vino Ungă mine
din sălaşul tău !
Ascultă-mă, copila mea,
să afli ce veste, ce veste-am aflat
despre ursita vieţii tale.
(Din acelaşi cort apare, speriată, Polyxene.)
POLYXENE *Vai mie ! Mamă, de ce mă strigi, mamă ? Ce nouă urgie-mi vesteşti ? De ce m-ai chemat să ies din adăpostul acesta, ca o pasăre strînită de groază ?*
HECUBA *Vai mie, fata mea !*
POLYXENE
De ce mă întîmpini gemînd ? Acest început mă umple de spaimă.

[1] Am ales cuvîntul în forma lui transliterată, fiindcă acesta avea în vîrsta de aur a poeziei eline *numai* înţelesul de duh tutelar pentru persoane, locuri, sfaturi, intenţii tainice etc. Abia mai tîrziu filozofii au formulat părerea că în fiecare om sălăşluiesc doi demoni : unul bun si altul rău.

HECUBA *Vai ţie, pentru viaţa ta !*
POLYXENE
Grăieşte, nu-mi ascunde adevărul. Eu tremur, tremur de frică, mamă. Pentru ce atîtea suspine ?
HECUBA *Copilă, copilă din mamă de plîns !*
POLYXENE
Ce ştire-mi dai prin aceste cuvinte ? HECUBA
Aheii doresc, uniţi într-un gînd, să te-nchine jertfă pe mormîntul odraslei lui Peleu !
POLYXENE
Vai, mamă, cum de-mi poţi vesti cea mai amarnică nenorocire ? Luminează-mă, luminează-mă, mamă !
HECUBA
Ţi-am dat, fiica mea, o veste cruntă.
Aceste femei îmi spun că aheii
au hotărît prin vot asupra vieţii tale.
POLYXENE *(la început cu accentele deznădejdii, apoi tot mai resemnată)*
O, mamă, cumplit încercată şi-atoturgisită,
o, mamă cu trai nemilos,
ce pacoste nemernică,
ce pacoste de nerostit
a năpustit un zeu
peste zilele tale ?
13
Eu nu mai sunt fiica ta, nici nu voi fi părtaşă tristă robiei tale triste de bătrînă. La fel cum e smulsă o juncă din leagănul munţilor unde-a crescut, aşa o vei vedea, sărmano, pe sărmana ta copilă răpită din braţele tale, cu gîtul tăiat, şi trimisă pradă lui Hades în bezna subpăinînteană, să zacă printre umbre, nefericita. ■ *Plîng pentru viaţa ta, nenorocită mamă, cu lacrimi fierbinţi, cu suspine adinei, dar viaţa mea, ruina, ruşinea nu le plîng, căci pentru mine moartea-nseamnă fericire.* CORIFEUL
Iată-l pe Odiseu, Hecuba, cum vine cu mersul zorit, să-ţi aducă o ştire nouă.
(In scenă pătrunde Odiseu, înarmat; îl urmează o gardă de războinici.)
ODISEU
Femeie, cred că ai aflat ce-a botărît armata şi ce părere a învins la vot. Eu totuşi îţi voi spune.
Aheii au găsit de cuviinţă s-o jertfească pe fiica ta Polyxene la movila înaltă [1] sub care zace Ahiie şi m-au

[1] In vremurile cele mai vechi, la cretanii minoici şi la grecii | mykenieni, morţii se înhumau, celor de neam domnesc înălţîn-du-li-se lăcaşuri funerare somptuoase în formă de stup. Poemele homerice cuprind numeroase amănunte asupra acestui obicei. Abia mai tîrziu a început să se practice incinerarea, în cursul raidurilor militare, cînd cei căzuţi nu puteau fi aşezaţi în morminte de familie şi mai ales ca urmare a năvălirii dorienilor. Trupul mortului, după ce i se închideau ochii şi gura, purificat prin ritualul spălării, uns cu untdelemn şi îmbrăcat în straie albe, era ars pe rug iar oasele şi cenuşa, strânse cu grijă într-o urnă, erau îngropate. Locul mormântului era însemnat printr-o movilă funebră sau o piatră înaltă.

ales pe mine să-i fiu însoţitor şi călăuz fecioarei, iar fiul lui Ahile va fi rînduitorul şi preotul acestei jertfe. Cred că ştii ce trebuie să faci. Nu mă sili să ţi-o smulg cu forţa, nu te prinde în luptă cu mine. Cunoaşte-ţi puterile, ia seama la necazurile tale de azi. E semn de înţelepciune, chiar în nenoroc, să te porţi pe măsura întîmp^ărilor.
HECUBA
Vai, vai ! Iată, se pare, clipa marei înfruntări, cea plină de suspine şi scăldată de lacrimi. Pentru aceasta n-am murit în ziua cînd ar fi trebuit să mor şi Zeus nu mi-a luat viaţa, ci mă hrăneşte, spre a vedea, după atîtea rele, alte rele şi mai m^ri, sărmana de mine !
Dar dacă li se dă şi sclavilor îngăduinţa de-a pune oamenilor liberi întrebări ce nu-i mîhnesc în inimă şi nu-i rănesc, ai datoria să-mi răspunzi iar eu să te întreb şi să-ţi ascult răspunsul.
ODISEU
Ai- voie să mă-ntrebi. Răgazul acesta ţi-l dăruiesc bucuros.
HECUBA
(insinuantă)

Ţii minte cînd ai venit ca iscoadă la Ilion, de nerecunoscut în straie zdrenţuite, şi cînd îţi căzeau din cehi picături de sînge de-a lungul obrajilor [1] ?

[1] „După ce-şi ciopîrţi trupul eu răni şi îşi aruncă pe spate nişte zdrenţe de rob, (Odiseu) se furişă în cetatea lui Priam, ca cerşetor, şi nu cum era la corăbii. Aşa veni printre cei de la Troia. fără să-l bănuiască cineva, dar eu, cu tot vicleşugul lui, l-am cunoscut şi l-am iscodit: la început se feri cu şiretenie, dar, după ce am poruncit să-l spele, să-l ungă cu ulei şi să-l îmbrace, mă legai prin jurămînt să IJU-L dau de gol, pînă nu se va întoarce la corturi şi corăbii. Numai atunci îşi dădu pe faţă gîndul şi, după ce răpuse cu sabia mai mulţi' troieni, se duse înapoi cu ştiri la anei." *(Odiseea,* IV, v. 242 şi următoarele, traducere de E. Lovinescu.)

ODISEU *(întrerupînd-o)*

Ţin minte, şi-am fost turburat în adîncul inimii. HECUBA

Helena totuşi te-a recunoscut şi mi-a destăinuit doar mie [1].

ODISEU îmi aduc aminte, străbăteam o mare primejdie.

HECUBA Atunci tu mi-ai cuprins umil genunchii.

ODISEU

Pînă cînd mîna mi-a rămas încleştată de veşmintele tale.

HECUBA *(tăioasă)*

Nu eu *t° "~~ - ■"*

HECUBA

ODISEU

rs„ • J *încurcat)*

— *tS* "^ ~ - ■ -pa ,e moartc.

HECUBA

Nu crezi că te arăţi a fi un ticălos, cînd iei aceste hotărîri, tu care, după ce m-am purtat cu tine cum mărturiseşti că m-am purtat, departe de-a mă ocroti, mă asupreşti cu tot răul, din toată puterea ta ?

Sămînţă afurisită a demagogilor, vânători de onoruri .' De nu v-aş fi cunoscut niciodată .' Pentru voi vătămarea prietenilor nu-nseamnă nimic, doar să puteţi rosti cuvântări pe placul mulţimii .'

Cum de-au fost helenii în stare să creadă că-i o dovadă de subţire iscusinţă să osîndească la moarte această copilă ? Oare i-a silit nevoia să închine o jertfă omenească la mormîntul unde ar fi mai nimerit să jertfească tauri şi juninci ? Sau, dacă Ahile vrea să se răzbune cu moarte asupra celor care l-au ucis, are temeiuri drepte s-o hărăzească morţii pe fiica mea ? Ea, cel puţin, nu i-a greşit cu nimic.

S-ar fi cuvenit să ceară alt prinos de sânge pentru mormîntul său, anume pe Helena, care l-a nimicit, adu-cându-l la Troia. Şi dacă trebuie aleasă dintre femeile prinse o victimă de soi, o victimă fără seamăn de frumoasă, aceasta nu-i nici una dintre noi, ci este tocmai fata lui Tyndar ; ea întrece de departe frumuseţea tuturor şi vina ei nu este cu nimic mai mică decît a noastră [T]. Pe bună dreptate sprijin această părere.

Iar tu, caută la ceea ce trebuie să-mi înapoiezi ; îţi cer să-mi plăteşti datoria.

Recunoşti că m-ai apucat de mână şi că, prăbuşindu-te la genunchii mei, ai atins obrazul acesta veşted ?

' Născută din Zeus şi Leda, Helena era după tată de spiţă divină, Tyndar nefiind altceva decît soţul mamei sale. Cît priveşte înfăţişarea, ea a fost într-adevăr cea mai minunată femeie din vremea aceea, de o seamă cu însăşi zeiţa frumuseţii. Din aproape treizeci de peţitori, frumoasa l-a ales pe Atridul Mene-laos, regele Spartei, iar răpirea ei de către Paris a fost pricina imediată a războiului troian.

17

(Hecuba se prosternă ca rugătoare in faţa lui Udiseu.)

La rîndul meu, astăzi eu îţi ating mîna şi obrajii ; cerşesc de la tine răsplata pentru ceea ce ţi-ani împlinit atunci. Iată-mă, te rog fierbinte, nu-mi smulge din braţe copila, nu-i ridica viaţa ! Destui sunt cei care ne-au murit. Ea este bucuria mea, prin ea îmi uit de suferinţe, doar ea, pentru atîţi care s-au risipit, îmi este alinare, ocrotitoarea bătrîneţelor mele albe, cîrja mea şi călăuza mea pe drum.

Puternicii să nu-şi folosească puterea cu nedreptate, biruitorii să nu se creadă veşnic răsfăţaţi

de soartă !
Şi eu am fost odinioară fericită, dar astăzi nu mai sunt nimic ; toată strălucirea mi s-a destrămat într-o singură zi [1].
O, scump obraz, cinsteşte-mi bătrîneţea, ai milă de mine ! întoarce-te la oastea aheilor, potoleşte-i, spune-le că e strigător la cer să ucideţi femeile pe care nu le-aţi căsăpit la început, smulgîndu-le de pe altare, ci v-aţi milostivit de ele. La voi, în privinţa vărsării de sînge, aceeaşi lege îi ocroteşte deopotrivă pe stăpîni şi pe sclavi [2]. De altfel preţuirea de care te bucuri îi va convinge, chiar dacă ar fi să-i îndemni la rău. Aceeaşi părere nu este la fel de puternică dacă e rostită de un ins oarecare sau de un om strălucit.
CORIFEUL
Nici o fire omenească nu-i atît de împietrită, încît să asculte, fără să verse lacrimi, suspinele şi gemetele tale lungi, tînguitoare.
[1] Tragedia greacă ne arată iară şi iară nestatornicia belşugului şi fericirii omeneşti, răsturnate adeseori şi fără cruţare de drămuitoarea Nemesis. Vezi p. 6, n. 1.
[2] Euripide aduce un elogiu străveziu legislaţiei ateniene contemporane lui : „Fie că a fost ucis un sclav, fie că un om liber, osînda este la fel de îndreptăţită.'[1] (Antiphon, *Despre uciderea lui Herodes,* citat de H. Weil.) Stăpînul sclavului omorît era îndrituit să-l urmărească pe făptaş la judecată, ca şi cum trebuia să-şi răzbune o rubedenie. Desigur, aceste temeiuri juridice erau nepotrivite pentru vremurile de demult ale aheilor şi troienilor, care s-au bătut fără cruţare, după legea talionului.
ODISEU *(pe ton didactic, respingînd stăruinţele Hecubei)*
Învaţă, Hecuba, să nu-l socoti, în inima ta răvăşită, drept un răuvoitor pe cel care-ţi vorbeşte cuminte. într-adevăr, sunt gata să te izbăvesc, pe tine, binefăcătoarea mea, acestea nu sunt vorbe-n vînt, dar nu voi tăgădui cuvintele rostite în faţa tuturor.
Suntem stăpînii Troiei şi trebuie s-o dăruim pe fiica ta celui mei dîrz erou, care pofteşte o jertfă de sînge. De răul acesta suferă cele mai multe cetăţi : omul însufleţit de însuşiri alese nu dobîndeşte cu nimic mai mult decît ticăloşii.
Ahile este vrednic de slava noastră, femeie, bărbatul care s-a prăbuşit nespus de frumos pentru pămîntul Heladei. Nu-i faptă ruşinoasă oare, să ne folosim de un prieten cît timp vede lumina soarelui, în schimb, după ce şi-a închis pleoapele, să nu mai ţinem seamă de dînsul ? Fie ! Dar ce se va spune, cînd va răsări prilejul unei alte strîngeri de oşti, al unei alte lupte cu duşmanul ? Ne vom încleşta în bătălie sau vom fi ademeniţi de dorul vieţii, ştiind că războinicul mort nu se bucură de cinstire ?
In ce mă priveşte, cîtă vreme sunt în viaţă, chiar dacă ar fi s-o duc de azi pe mîine, aş fi totuşi mulţumit ; în sehimb lăcaşul meu de după moarte aş vrea să se arate privirilor încărcat de cinstiri, deoarece asemenea răsplată nu e trecătoare.
Tu spui că soarta-ţi este vrednică de plîns, ascultă însă şi răspunsul meu : şi noi avem la rîndu-ne femei bătrîne la fel de amarnic lovite ca tine, avem destui moşnegi şi destule mirese lipsite de mirii lor cei nobili, ale căror trupuri zac învelite de pulbere, sub muntele Ida [1].
[1] Munte ilustru din Frigia, cutreierat de izvoare şi purtînd numele unei nimfe oreade. Din coastele lui se scurgeau spre cîm-pia Troiei apele iuţi ale rîurilor Simois, Scamandros, Aisepos şi Granicos.

îndură şi aceste chinuri, aşadar. Dacă obiceiul nostru de a-i cinsti pe viteji este rău, învinuiască-ne oricine de sminteală. Voi, barbarii \ n-aveli decît să nu-i socotiţi ■ prieteni pe prietenii voştri şi să nu vă pese de cei ce ştiu să moară frumos. în felul acesta Helada va înflori iar destinul vostru va fi pe măsura vederilor voastre.
CORIFEUL
Vai, cît de-njositoare este de-a pururi sclavia ! Cum trebuie să îndure, biruită de forţă, ceea *ce* nu este de îndurat !
HECUBA *(învinsă)*
Fiica mea, cuvintele mele s-au risipit în văzduh, zadarnic le-am înălţat ca să te scap de moarte. Dar tu, dacă puterea ta o întrece pe a mamei tale, stăruie, la rîndul tău, să nu ţi se scurteze viaţa, şi gura ta, asemenea unei privighetori, să-şi sune glasurile toate. Aruncă-te, îndurerată, la genunchii lui Odiseu, încearcă să-l îndupleci ! Ai la-ndemînă un temei : şi el are copii,

trebuie să se înduioşeze pentru destinul tău.
POLYXENE
Vai, cum îţi ascunzi sub haine mîna dreaptă, Odiseu, şi cum îţi întorci obrazul, de teamă să nu-ţi ating bărbia [2] !
[1] înţelesul noţiunii *barbaros* s-a corupt de-a lungul secolelor din pricina xenofobiei. Helenii numeau barbar pe orice ne-grec, fie că aparţinea unor popoare pe care le admirau pentru cultura şi înţelepciunea lor, ca egiptenii sau perşii, fie că era fiul unor neamuri sălbatice. Trăsăturile comune ale barbarului erau : limba „ciripită", de neînţeles, supunerea oarbă faţă de voinţa sau bunul plac al căpeteniilor, adorarea unor divinităţi stranii sau înfricoşătoare (zoomorfe, de pildă), insensibile faţă de stările omului.
[2] Odiseu, prevăzător, nu vrea să fie atins (la genunchi, mîna dreaptă şi bărbie) de eventualele gesturi rituale de suplicantă ale Polyxenei.
Fii liniştit, ai scăpat, nu voi cerşi de la tine în numele lui Zeus al Rugătorilor [1].
Te voi urma, nu numai pentru că sunt silită, ci şi pentru că ţin să mor. Dacă m-aş împotrivi, ar însemna să mă port ca o făptură slabă, prea legată de viaţă.
La ce-aş mai trăi ? Tatăl meu a fost maimarele tuturor frigienilor, aşa mi-a fost începutul în lume. Apoi am crescut, în mijlocul oelor mai frumoase nădejdi, pregătită să fiu mireasa vreunui rege şi să stîrnesc întreceri aprinse în jurul nunţii mele : care palat, ce vatră urma să mă primească ?
Eram, nefericita de mine, stăpîna femeilor şi a fecioarelor din Ida, ţinta tuturor privirilor, deopotrivă cu zeiţele, în afară de aceea că trebuia să ascult de legea morţii.
Iar acum, iată-mă roabă. Mai întîi, singur acest nume, atît de străin pentru mine, face să-mi fie dragă moartea. Pe urmă, cine ştie, poate că aş încăpea în mâinile unui stăpîn cu inima crudă, care, dînd bani de argint, m-ar cumpăra pe mine, sora lui Hector şi a multor eroi, şi m-ar pune în chip samavolnic să macin grîu în casa lui şi m-ar sili să-i mătur lăcaşul, să ţes la război şi să-mi petrec viaţa în amărăciune. Apoi vreun sclav, cumpărat cine ştie de unde, îmi va pîngări culcuşul hărăzit odinioară unor regi. Nu, niciodată !
Vreau să mi se stingă lumina ochilor mei de fiinţă liberă şi să-mi încredinţez lui Hades trupul. Hai, du-mă, Odiseu, şi pe drum loveşte-mă de moarte ! Nu mai întrezăresc, din starea mea, nimic care să-mi dea speranţa sau credinţa că voi fi odată fericită.
Marnă, să nu-mi stai în cale, nici cu vorba nici cu fapta, doreşte, mai degrabă, laolaltă cu mine, să mor înainte de a cunoaşte o soartă ruşinoasă, nevrednică de mine. Cel neobişnuit cu josnicia îndură, poate, jugul, însă cu
[1] *Zeus Hikesios,* ocrotitorul oropsiţilor, se răzbuna asupra omului surd la durerile acestora.

preţul cîtor suferinţe ? Moartea i-ar da mai multă fericire decît traiul; căci viaţa fără frumuseţe este o cumplită povară.
CORIFEUL
Obârşia strălucită îşi pune asupra omului puternica-i pecete şi-l deosebeşte de mulţime. Sufletul nobil însă ridică şi mai mult slava naşterii sale.
HECUBA
Ai vorbit frumos, fiica mea, dar cîtă durere împovărează această frumuseţe ! Dacă totuşi trebuie îndestulat feciorul lui Peleu, dacă trebuie să fiţi la adăpost de orişice mustrare, nu omorîţi, Odiseu, această copilă ! Călă-uziţi-mă pe mine la rugul lui Ahile, străpungeţi-mi trupul, nu mă cruţaţi ! Eu sunt zămislitoarea lui Paris, ale cărui săgeţi l-au nimicit pe fiul divinei Thetis.
ODISEU
Nu, bătrîno, nu pe tine ci pe ea a cerut-o Ahile să i-o aducă jertfă şi prinos aheii.
HECUBA
Atunci jertfiţi~niă cel puţin şi pe mine, laolaltă cu fata mea, ca o vărsare îndoită de sînge să sature pămîn-tul şi cadavrul care pofteşte asemenea cinstire.

Ajunge să jertfim fecioara, să nu adăugăm la moartea ei o altă moarte. De n-am fi fost siliţi nici la aceasta [!]

HECUBA

(disperată)

Trebuie, trebuie să mor împreună cu fiica mea !

ODISEU *(ironic)*

Cum ? Nu ştiam că am aici stăpîni care îmi dau porunci.

HECUBA *(cuprinzîndu-şi fiica)*

Mă voi agăţa de trupul său, ca iedera de stejar.

ODISEU

Nu, dacă vei da ascultare celor mai înţelepţi decît tine. HECUBA

Află că n-am să mă despart de bună voie de copila mea.

ODISEU *(ameninţător)* Nici eu n-am să plec fără ea din locul acesta.

POLYXENE

(din ce în ce mai împăcată)

Mamă, ascultă-mă. Iar tu, fecior al lui Laerte, fii îngăduitor cu sufletul pe drept stîrnit al unei mame. Sărmana de tine, nu te-arunca în luptă cu stăpînii zilei. Vrei oare să fii trîntită la pămînt şi să-ţi răneşti bătrînul trup, îmbrîncită cu putere, trasă fără cuviinţă de un braţ vînjos. Iată ce destin te-iaşteaptă ! Să nu aluneci în atîta lipsă de mîndrie ! Nu, scumpă mamă, dă-mi mîna ta prea-dulce, îngăduie-mi să alipesc obrazul meu de-al tău, deoarece nu-mi voi mai ridica niciodată ochii spre razele şi discul soarelui ; acum le privesc pentru cea din urmă oară. Primeşte cuvintele mele de pe urmă. O, marnă, născătoarea mea, eu cobor sub pămînt...

HECUBA Fiica mea, şi eu sub cer voi duce o viaţă înrobită.

POLYXENE

...fără să fi cunoscut logodnă şi nuntă, bucurii de care s-ar fi cuvenit să am parte.

22

23

HECUBA

Eşti vrednică de plîns, copila mea, dar şi eu ca mamă sunt greu încercată.

POLYXENE Voi afla odihnă departe de tine, acolo, în Hades.

HECUBA Vai mie, ce să mă fac ? Unde să-mi caut moartea ?

POLYXENE

îmi va fi dat să mor în sclavie, deşi m-am născut din-tr-un părinte liber [1].

HECUBA Şi mie, după ce mi s-au stins toţi copiii [2].

POLYXENE

Ce să le spun din partea ta lui Hector şi soţului tău bătrîn [3] ?

HECUBA

Spune-le că am ajuns cea mai cumplit încercată dintre toate femeile lumii.

POLYXENE

(îmbrăfişindu-şi mama)

O, piept şi sîni ce m-aţi hrănit cu-atîta gingăşie !

[1] Intre această replică şi spusele de mai sus ale Polyxenei contradicţia este numai aparentă : într-adevăr, fiica Hecubei a ajuns roabă, dar prin moarte urmează să se mîntuie de neajunsurile robiei.

[2] Textual : „Şi mie, după ce mi-au murit cei cincizeci de copii." Afirmaţia Hecubei ar fi greu să fie reţinută într-o versiune modernă! Berguin remarcă, de altfel, că Priam, fiind poligam, ca mulţi orientali, era cu neputinţă să dobîndească toate odraslele de la aceeaşi soţie.

[3] Reiese limpede şi de aici că, în sumbra împărăţie a lui Hades, duhurile îşi păstrau un abur de individualitate şi că, ne-uitîndu-şi cu totul deprinderile lumeşti, puteau să comunice între ele. Vezi p. 3, n. 1.

24

O, fata mea fără noroc ! O, moarte timpurie !

POLYXENE *(desfădndu-se din îmbrăţişarea istovită a Hecubei)*

Rămîi cu bine, mamă, rămîi cu bine, Casandra, fiţi fericite !

HECUBA Nu mama ta, ci alţii se bucură de fericire...

POLYXENE

Rămîi cu bine, Pojydoros, fratele meu, care te afli printre călăreţii traci !

HECUBA
Oare să mai trăiască ? Nu cred. Prea m-au copleşit nenorocirile de pretutindeni.
POLYXENE
Trăieşte. El îţi va închide pleoapele în ziua de pe urmă.
HECUBA Am murit înainte de moarte, m-au sfîrşit suferinţele.
~~"POLYXENE
Aşază-mi, Odiseu, în jurul capului un văl şi du-mă.
Simt, înainte de a fi înjunghiată, cum mi' se frînge inima de bocetele mamei, cum ea, la rîndul ei, se prăpădeşte de gemetele mele.
(Însoţitorii lui Odiseu îi acoperă capul cu un văl).
O, lumină, încă pot să rostesc numele tău, dar nu să mă bucur de tine, decît în răstimpul cîtorva clipe, cînd mă voi afla între sabie şi rugul lui Ahile. *(Polyxene pleacă spre* i *locul jertfei, condusă de Odiseu şi păzită de hopliţi.)*
25
HECUBA *(prăbuşindu-se)*
Vai, simt că mă pierd, genunchii mi se-nmoaie. Fiica mea, cuprinde-ţi mama, întinde mina ta spre mine, dă-mi-o, nu mă lăsa fără copii ! Prietenelor, mi-a sunat sfârşitul. Ah, de-aş mai apuca s-o întîlnesc odată pe Helena Laconiei, pe sora Dioscurilor [1] ! Din pricina ochilor ei frumoşi s-a spulberat, cu atîta ruşine, soarta cea bună a Troiei.
(Hecuba îşi acoperă faţa cu veşmîntul şi rămîne în pulbere, întinsă pe pămînt.)
CORUL **Strofa I** ~
Vintule, vînt al mării,
tu, care porţi peste vîrfuri de valuri
luntrile iuţi plutitoare,
unde vei duce nenorocul nostru ?
în casele cui vom ajunge,
cumpărate ca sclave ?
într-un port al pămîntului doric
sau al celui din Ftia,
cu largi ogoare-ngrăşate
de apele cele strălimpezi,
născutele lui Apidanos [2] *?*
\
muisLruj.il j.
[1] Din îmbrăţişarea, în aceeaşi noapte, cu Zeus, care a pogorît la Sparta ca lebădoi înaripat, şi cu soţul său Tyndar, Leda, ba-silisa Laconiei, a născut patru gemeni, o pereche divină, Helena şi Polydeukes (Polux) şi una umană, Clitemnestra şi Castor. Cei doi băieţi, Dioscurii, (în tălmăcire : feciorii lui Zeus) crescînd împreună în casa tatălui lor pămîntesc, au ajuns celebrii eroi, strălucitori şi năstruşnici. Cele două fete, despre care se vor spune multe în această carte, la împlinirea vremii s-au măritat cu Me-nelau şi Agamemnon, fiii lui Atreu. Aşa, spre slava şi nenoro-
■ cirea lor comună, fraţii au devenit totodată cumnaţi, iar,, surorile cumnate.
[2] Unul din numeroasele rîuri ale Tesaliei, ce spală Ftiotida, leagănul lui Ahile.
26
Sau *duse vom fi pe-un ostrov,*
în nave ce spintecă marea,
sărmane de noi, să ne trecem
vieţile triste-n robie ?
Sa fie ostrovul în care
palmierul dinţii
şi dafinul dinţii
şi-au întins pentru Leto
crengile sfinte,
scump monument al divinelor faceri [1] *?*
Cu fetele din Delos
vom merge să slăvim
cununa de aur şi arcul
zeiţei Artemis ?

Strofa II

Afla-vom cumva sălaş în cetatea fecioarei Pallas Atena, zeiţa rnîndrului car de război, unde vom prinde în hamuri mînjii pe-un văl ca şofranul, îmbinînd felurite culori în urzeala cu fire de aur a pînzei brodate [2] ?

[1] Aluzia corului nu este fără legătură cu imnul homeric *Către Apolo Delianul,* care cîntă peripeţiile titanidei Leto (Latona), cînd a fost-să-i nască pe Apolo şi Artemis, „gemenii lui Zeus". Urgisită de gelozia Herei, oare dăduse poruncă întregului pămînt să n-o primească la ceasul facerii, în cele din urmă, purtătoarea rodului divin a fost îngăduită de insula Delos, unde, după multe chinuri, izbuteşte să nască într-un cadru miraculos.

[2] Altă incursiune lirică, de data aceasta în gesturile prilejuite de sărbătoarea Marilor Panatenee, care avea loc "din patru în patru ani şi cînd cel mai de seamă fapt ritual era să i se închine zeiţei Pallas, la sfîrşitul faimoasei procesiuni ce urca pe Acropole, un peplos ţesut timp de nouă luni de femeile nobile

Sau *poate vom ţese povestea Titanilor, cărora Zeus, feciorul lui Cronos, mistuindu-i cu fulger de foc, le dete somnul veciei ?*

Antistrofa II

Vai vouă, copiilor noştri, vai vouă, străbunilor noştri, vai ţie, pămînt pîrjolit, ajuns ruini fumegînde, cuprins de lănci argiene ! Iată-ne roabe, acesta-i numele nostru în ţară străină. Smulse din Asia, vom fi strămutate-n Europa de azi înainte, Europa, iatacul lui Hades [1] .' (Vine Talthybios, crainicul ăheilor.)

TALTHYBIOS

din cetate. Acest văl, cu felurite broderii înfăţişînd fie lupta dintre zei şi titani, fie zdrobirea lui Enkelados de către Atena, era depus pe umerii statuii de lemn a zeiţei, dar nu în Parthenon, ci în vechiul templu al Atenei Polias.

[1] Opoziţia dintre Europa şi Asia, învolburată adeseori de farmecul unei insinuante atracţii, este aproape un loc comun în literatura elină. Pentru grecii contemporani cu imperiul persan, Asia se suprapunea cu moşia Marelui Rege (Anatolia, Siria, Persia şi Mesopotamia), dar mai înainte această noţiune geografică era limitată doar la Frigia, Lidia, Misia, Licia, regate în atingere cu Marea Egee. Cuvîntul e foarte vechi şi socotit a fi de origine hitită. Într-adevăr, încă pe la jumătatea mileniului al doilea, hitiţii vestici „au venit în contact cu locuitorii Ahhijawei, aheeni şi cretani. Imperiul vecin sau o parte a imperiului, Assuwa, este acela care a dat mai tîrziu denumirea întregului continent uriaş. Assuwa este Asia. Această ţară însă, desigur nu prea întinsă, coincide într-un anumit ,fel cu Troia. Dacă nu Priam şi Paris, cel puţin majoritatea soldaţilor din trupele troiene auxiliare erau hitiţi." (M. Riemischneider, *Lumea hitiţilor,* p. 26.)

Fiice ale Troiei, unde aş putea s-o întîlnesc regina de odinioară a cetăţii Ilion ?
pe Hecuba,

CORIFEUL

lat-o în preajma ta, Talthybios ; zace cu sn$_{a+}$ mînt, înfăşurată în straiele sale. teIe pe pa~

TALTHYBIOS

O, Zeus, ce trebuie să spun ? Oare pronia asupra oamenilor sau poate la mijloc nu e dinţa deşartă[1] şi toate sorţile omeneşti }e
sghe o cre-
numai Intîmplarea ? Aceasta să fie regina f$_{ri}$.^{rm}^^{uiește}(: bogaţi în aur ? Aceasta-i soţia lui Priam cel m ^f ° f ^ cit ? Astăzi întreaga cetate s-a prăbuşit surf ^{F}? ^ ^{Sn}~
stă întinsă
iat-o, sclavă, bătrână, mamă fără copii, cum
capul tău
pe pămînt şi cum îşi murdăreşte capul nenoro^ bere. Vai, sunt un om bătrîn. De mi-ar fi hărâ$^{Cl-}$f înainte de a cădea pradă unei sorţi îngrozitoare ^{Z1} $^{Sa\ P16r}$ năpăstuito, îndreaptă-ţi trunchiul, înalţă atotcărunt.

HECUBA *(fără să-X privească)*

Tu cine eşti, tu, care nu-mi laşi trupul sa ? - ? n . cine ai fi, de ce mă turburi din durerea mea ? 'aCa ' n~

TALTHYBIOS

Eu sunt Talthybios, slujitorul helenilor şi , . femeie, trimis de Agamemnon. ' in e'

[1] Aici, urmînd sugestia îndreptăţită şi autorizată înlăturat un vers interpolat: „...derît o credinţă d^{a} ^{a}lt°ra, am menilor, care cred că există zei." Talthybios nu tăgârf^{rt}^ ^{a} ^{oa}~ tenta divinităţii, de vreme ce îl invocă pe Zeus ^{Quie}?$^{te\ exis}$" providenţei divine. ' ci numai a

HECUBA *(ridicîndu-se brusc)*
O, scumpul meu, li s-a părut aheilor de cuviinţă să mă jertfească şi pe mine la mormînt ? Ai venit după mine ? Ce veste dragă mi-ai adus ! Să ne grăbim, să nu pierdem timpul, călăuzeşte-mă, bătrâne !
TALTHYBIOS
Copila ta e moartă, femeie. Am venit să te caut pentru înmormîntare, trimis de cei doi Atrizi şi de tot norodul înarmat al aheilor.
HECUBA
Vai mie, ce vrei să-mi spui ? Deci n-ai venit să cauţi altă jertfă, ci ca să-mi vesteşti nenorocirea. Copila mea, te-ai prăpădit, retezată de lîngă mama ta ! Nu mai am odraslă, nici tu nu mai trăieşti. Sărmana de mine !_ Şi cum s~a petrecut omorul ? V-a fost milă de ea, sau, dimpotrivă, bătrîne, în clipa din urmă v-aţi dat pe faţă duşmănia, sfîrtecînd-o ? Vorbeşte, oricît ar fi de amarnică rostirea ta.
TALTHYBIOS
(cu voce 'amplă şi gesticulaţie bogată)
Hecuba, vrei să-mi risipesc a doua oară plînsul, de mila fetei tale ? Iată că şi acum, istorisindu-ţi nenorocul ei, ochii mi se înmoaie de lacrimi, la fel ca în preajma mormîntului, cînd a fost omorîtă. Într-adevăr, la sacrificiul acestei fecioare, se adunase înaintea movilei funerare toată mulţimea oştirii aheilor. Apucînd-o de mînă pe Polyxene, fiul lui Ahile a ridicat-o în vîrful movilei. Eu mă aflam aproape. In urma ei stăteau de strajă tineri ahei, aleşi dintre războinicii de frunte, gata să ţină jertfa şi, cu puterea braţelor, să-i potolească zbuciumul.
r iui iui **Arvune, îuma in muni o cupa cu totul de aur,** umplută, ridică prinosul băuturii în amintirea tatălui său cel petrecut şi îmi făcu semn să poruncesc tăcere tuturor războinicilor ahei.
Atunci, înaintînd în mijlocul lor, eu am rostit : „Tăceţi, aheilor ! Să păstreze tăcere toată armata ! Păstraţi tăcere ! Linişte !" La glasul meu se potoli mulţimea. Iar el grăi :
„O, tată, fiu al lui Peleu, primeşte din parte-mi aceste libaţii, sub vraja cărora se redeşteaptă umbrele ! Vino să bei sîngele negru şi neprihănit al acestei fecioare, pe care ţi—1 dăruim, eu şi armata ! Fii binevoitor faţă de noi, slobozeşte corăbiile noastre, îngăduie-ne să le dezlegăm odgoanele şi mijloceşte pentru toţi întoarcere prielnică de la Ilion în patriile noastre [1] !"
Astfel grăi şi toată oştirea înălţă după el rugăciunea. Pe urmă apucînd minerul ferecat cu aur, îşi trase sabia din teacă şi porunci, printr-un semn, tinerilor aleşi din oastea helenilor să înhaţe fecioara. Dar ea, înţelegînd pe loc, rosti cuvintele acestea :
„O, argieni, voi care mi-aţi zdrobit cetatea, de bună voie îmi dau viaţa ! Nimeni să nu-mi atingă trupul, îmi voi întinde gîtul fără frică. In numele zeilor, pentru ca să mor liberă, lăsaţi-mi libertatea pînă în clipa din urmă ! Sunt fiică de rege şi printre morţi mi-ar fi ruşine să fiu numită sclavă."
Un murmur de încuviinţare străbătu mulţimea şi regele Agamemnon porunci tinerilor să lase slobodă fe-

[1] Din ruga **lui** Neoptolemos se vede că aheii urmăreau să îndestuleze cu sînge omenesc lăcomia umbrei lui Ahile şi, poto-lindu-i iritarea, să cîştige de la el ajutor pentru o prielnică întoarcere. Tot aşa în *Odiseea,* fiul lui Laerte s-a dus în ţara Ci-merienilor, la hotarul tărîmului morţilor, cel veşnic înnegurat. Acolo, desluşind un anume loc, pe care i-l spusese Circe, a săpat o groapă de un cot, a revărsat libaţii şi a turnat înăuntru sîngele unei oi negre. Şi iată că nălucile debile şi hămesite ale morţilor au venit degrabă să se întremeze lingînd sîngele proaspăt al victimei.

cioara. De îndată ce îşi isprăvi porunca, tinerii îi deteră drumul, căci el era maimarele tuturor căpeteniilor.
Cînd Polyxene auzi hotărîrea stăpânului îşi apucă veşmîntul de la vîrful umărului şi-l rupse pînă la brîu, în preajma buricului, lăsînd să i se vadă sînii şi pieptul nespus de frumos, de statuie. Apoi, coborând un genunchi pe pămînt, grăi aceste cuvinte, cele mai neînfricate din toate :
„Sunt pregătită, iată pieptul meu, loveşte-l tinere războinic, dacă socoti să loveşti aici sau, dacă vrei la rădăcina gîtului, iată-mi grumazul, ţi se îmbie".
Fiul lui Ahile, hotărât dar şi nehotărît, cuprins de milă pentru fată, îi reteză cu fierul gîtlejul şi sîngele ţîşni în valuri. Ea, chiar şi-n clipa morţii a căzut cuviincios, cu multă grijă, ascunzînd de ochii bărbaţilor ceea ce nu trebuia să fie văzut.

Iar după ce îşi dete sufletul, sub lovitura ucigaşă, toţi aheii porniră să împlinească munci deosebite : unii, cu mâini evlavioase, aruncau frunze peste trupul moiantei, alţii îi ridicau un rug, îngrămădind ramuri groase de pin, iar cel care nu aducea nimic era mustrat de ceilalţi, de purtătorii prinoaselor : „De ce stai, netrebnicule, în preajma fetei, fără să porţi în mâini veşminte sau podoabe ? Nu ai de gînd să-i dăruieşti nimic acestei fecioare desăvîrşite prin curajul ei, acestui suflet ales ?" Astfel de vorbe se înălţau despre copila ta fără viaţă iar eu, uitindu-mă *]n* tine, înţeleg că eşti femeia cea mai binecuvântată pentru j copiii tăi şi cea mai năpăstuită [1].

[1] Relatarea jertfirii Polyxenei, voalată de fiorul sacru al atîtor îndurerate şi tragice amănunte, aşa cum ni se desfăşoară I în povestirea lui Talthybios, are turburătoare asemănări cu aceea a săvîrşirii Ifigeniei, fiica lui Agamemnon, la Aulis, destinele] paralele ale celor două fecioare martire, una la începutul şi altaj la sfîrşitul războiului troian, întregindu-se într-o simetrie gravă |
şi simbolică.
Apropierea mitică dintre Polyxene şi Ahile s-a realizat după] alcătuirea poemelor homerice, fiica jertfită a Hecubei nefiind'

CORIFEUL

Azi, hotărîrea zeilor nestrămutată a revărsat o pacoste cumplită peste neamul lui Priam şi peste cetatea mea.

HECUBA

Fiica mea, sunt copleşită de nenorociri, nu ştiu la care să-mi opresc întîi privirea : de mă întorc spre una mă prinde-n laţul ei şi de aici se iscă un lanţ de suferinţe, urmîndu-se într-una tot rele după rele. Acum, de asemeni, cum să-mi şterg oare din inimă jertfa ta, cum să nu mai suspin ? Diar am simţit că se alină preaplinul deznădejdii mele, cînd mi s-a dat de veste cit ai fost de neînfricată.

Nu e ciudat ? O ţarină stearpă, dacă e dăruită de zei cu vreme prielnică aduce belşug de spice, în schimb un pămînt bun, lipsit de ceea ce i se cuvine, dă rod sărac. La oameni, dimpotrivă, întotdeauna cel rău nu este nimic altceva decît un ticălos, iar cel bun mărinimos ; firea lui nu decade sub loviturile sorţii, virtutea lui se păstrează de-a pururi. Oare deosebirea ţine de părinţi sau de buna creştere ? Desigur, înseamnă ceva să primeşti nobila hrană

nici măcar numită în *Iliada.* Abia *Cînturile Cipriene* menţionează că Polyxene a murit rănită de Qdiseu şi Diomede în timpul asaltului Troiei. Mai tîrziu s-au înjghebat felurite legende despre dragostea romantică dintre eroină şi Ahile. într-una din versiuni Polyxene este înfăţişată la fîntînă împreună'cu fratele său Troi-lus, ieşit din cetate să-şi adape calul. Iată că soseşte pe neaşteptate Ahile, care îl urmăreşte pe Troilus, şi-l ucide, fecioara izbutind să scape, nu fără a fi stîrnit dragostea pătimaşă a ilustrului vrăjmaş. în altă legendă, din veac helenistic, Polyxene ar fi pătruns în cortul lui Ahile, laolaltă cu Priam şi Andromaca, pentru a cerşi cadavrul lui Hector. Eroul, împietrit la rugăminţile tatălui şi ale văduvei, s-a înduplecat îndată ce Polyxene s-a oferit să rămână în imediata lui vecinătate ca sclavă. Varianta se leagă de povestea „trădării" lui Ahile ; acesta, pentru a do-bîndi mîna Polyxenei, i^a făgăduit lui Priam să nu mai lupte pentru ahei, ba chiar să-i trădeze, intrînd în rîndurile troienilor. Tîrgul tocmai se punea la cale în templul lui Apolo din Thymbra; cînd Paris, pitit după statuia zeului, i-a trimis domnului myrmi-donilor săgeata de moarte.

32
33

a deprinderii virtuţii. Dacă cineva s-a pătruns de poveţele binelui ştie în chip firesc ce este răul, căci a învăţat să-l cunoască din însăşi noima frumuseţii. Dar mintea mea săgetează în gol aceste gînduri [1]. Du-te, Talthybios şi vorbeşte-le răspicat argienilor : să nu atingă nimeni trupul copilei mele, mulţimea să se dea la o parte. într-o tabără cu atîta îmbulzeală soldăţi-mea este neînfrînată iar neastâmpărul obraznic al oamenilor mării e mai aprins ca focul, încît cel care nu săvîr-şeşte răul e socotit netrebnic.

(Adresîndu-se unei însoţitoare.)

Iar tu, bătrînă slujnică, ia un ulcior şi mergi de-l cufundă în unda mării sărată, şi adu-l aici, să torn peste copilă apa spălatului din urmă, mireasa nemireasă, fecioara nefecioară, şi să-i aştern cu grijă trupul, nu după cum e vrednică — ar mai fi cu putinţă oare ? -— ci numai după puterile mele — ce să mă fac ? — împrumutând podoabe de la femeile prinse, care împart cu mine adăpostul acestor corturi. Poate că vreunele din ele, în pofida noilor stăpîni, au izbutit să-şi mai păstreze cîte un giuvaer, scos într-ascuns din case [2].

(Slujitoarea, care între timp a luat un ulcior din cort, se îndreaptă spre malul mării.)

O, străluciri de palate, lăcaşuri fericite de odinioară, o, Priam, tată dăruit din belşug cu odrasle[3],

copleşit de

[1] Hecuba se dezice de retorica propriilor sale gînduri, mai nimerite într-o dizertaţie de sofist decît în plîngerea unei manie lancinate. La întrebarea dacă tăria morală a omului năucit de loviturile sorţii este urmarea zestrei ereditare sau a educaţiei, Euripide, într-un spirit aproape socratic, pare să răspundă în favoarea celei de a doua.

[2] Trupul mortului spălat, tuns, înveşmîntat şi împodobit de femeile rude apropiate, era expus în casă timp de o zi încheiată, în dimineaţa zilei a treia după moarte, leşul era scos afară, împreună cu patul pe care zăcuse, şi dus într-un cortegiu solemn la rug şi groapă. Vezi şi p. 14, n. 1.

[3] Iată casele regelui Troiei, albe, somptuoase şi mirific orientale : „Hector ajunse pe urmă la mîndrul Palat al lui Priam.

cele mai frumoase comori şi eu, mama copiilor bătrînă, **cum** ne-am ales cu nimicul, despuiaţi de mîndria noastră de odinioară ! Şi după cele petrecute, să se mai umfle oamenii de semeţie, unii dintre noi pentru bogăţiile din case, alţii pentru cinstea pe care le-o închină cetăţenii ! Toate acestea, sunt nimic. Hotărîrile noastre şi vorbele mari, zăngănitoare, sunt deşertăciune. Acela este cu adevărat fericit căruia zi de zi nu i se întîmplă nici un necaz.

(Hecuba reintră în cortul din mijlocul scenei.)

CORUL **Strofă**

Ne-a fost hărăzit nenorocul,
ne-a fost hărăzită ruina
*din ziua **dinţii,***
cînd brazii căzură pe muntele Tda
tăiaţi de securea lui Paris ;
el sîrguia să pornească
pe undele mării-nfoiate
spre culcuşul Helenei,
cea mai frumoasă femeie,
din cîte-s muiate de Soare
in raze de aur.

Antistrofă

In cerc nesfîrşit se urmează tot cazne şi cazne, mereu mai crunte, mai neocolite.

I Casa ce-avea netezite pridvoare cu stîlpi şi năuntru / înşiruite cincizeci de dalbe iatacuri zidite / Toate din piatră cioplită, şi-n care pe paturi strujite / Fiii lui Priam dormeau cu nevestele lor împreună. / Altele-n dreptul ace§tora-n fund, în aceeaşi ogradă / Douăsprezece iatacuri zidite din netedă piatră / Stau înşirate la fel, şi-n ele dormeau a lui Priam / Gineri alături de-a' lor închinate cinstite neveste." *(Iliada,* VI, 243—250, în româneşte de G. Mumu.)

Spre pierderea noastră obştească, sminteala unuia singur, stîrnindu-i pe alţii la luptă, prăbuşi peste glia lui Simois un chin, o năpastă de moarte. Iar sfada celor trei preafericite zeiţe, judecate de bouarul de pe muntele Ida, ne-aduse

Epodă

războiul, măcelul
şi destrămarea palatelor noastre.
Tot astfel, pe Ungă Eurotas,
rîul cu ape curate,
se tînguie fetele Spartei
şi plîng cu suspine prin case,
iar mamele lipsite de feciori
îşi bat cu pumnii creştetele 2lbe,
şi-şi rup fişii din obraji,
cu unghii roşite de sînge [1].

(Slujitoarea, trimisă de Hecuba după apă lustrală pentru spălatul moartei, se întoarce tîrînd un leş omenesc, învelit în
linţoliu.)

[1] Corul troienelor se tînguie despre cauzele îndepărtate ale războiului, izvorul atîtor nenorociri pentru amîndouă părţile încleştate în luptă. In lumina de aur a mitului, unul dintre fiii lui' Priam, pe nume Alexandros, poreclit şi Paris, a fost hărăzit să devie pierzătorul neamului şi al cetăţii sale. într-adevăr, odinioară, pe cînd păştea cirezile de boi ale tatălui său în muntele Ida, a trebuit să arbitreze între cele mai slăvite frumuseţi olimpiene, Hera, Atena şi Afrodita, pentru că Eris (Zavistia) — surghiunită din soborul zeilor — aruncase în urmă-i faimosul măr, ajuns

cu vremea metaforă, ţipînd : „Celei mai frumoase !" Ca să-l câştige, fiecare zeiţă i-a făgăduit boarului judecător un dar pe măsura puterii sale : Hera, regina, să-l facă un mare basileu, Atena, raţiunea războinică, să-l preschimbe într-un neistovit luptător, iar Afrodita, dispensatoarea iubirii, să-i aducă în braţe cea mai frumoasă femeie din lume, pe dumnezeiasca He-
SLUJITOAREA *(tînguindu-se)*
Toienelor, unde-i Hecuba, cea de tot nefericită, biruitoarea întru nenoroc a tuturor bărbaţilor şi-al întregului neam al femeilor ? Nimeni nu va încerca să-i smulgă această cunună.
CORIFEUL
Sărmano, ce înseamnă strigătele tale cobitoare ? De ce nu aţipesc odată veştile tale mîhnite ?
SLUJITOAREA *(arătînd spre cadavru)*
Eu îi aduc Hecubei un nou prilej de durere. Nu-i lesne pentru muritori, din adîncul mîhnirii, să dea glas unor spuse prevestitoare de bine. *(Atrasă de vocea tînguitoare a sclavei, Hecuba se iveşte din cort.)*
CORIFEUL
Iată că tocmai iese din cort ; ea vine la timp să-ţi audă rostirea.
SLUJITOAREA
Stăpîna mea nespus de încercată, mult mai năpăstuită decît pot să spun, tu eşti pierdută, nu mai eşti nimic, deşi încă priveşti lumina, fără copii, fără bărbat, fără cetate, tu cea căzută în ruină !
lena. Şi iată-l pe Alexandros în pădure, după ce s-a lăsat ispitit să ţină partea Afroditei, stîrnind mânia celorlalte două — ni-l arată corul — tăind brazi pentru alcătuirea corăbiei, pe care a plutit apoi peste mare, spre valea râului Eurotas, leagănul Spartei, în care porunceau regii Menelaos şi Helena. Urmările întâmplării sunt bine cunoscute : dragostea nesăbuită, spargerea tezaurului domnesc, fuga, ambasada, refuzul, ridicarea întregii Hela-de, flota de-o mie de nave, Aulis, jertfirea Fecioarei, plecarea şi cei zece ani de război...
36
37
N-ai spus o noutate. îmi ştiu nenorocirea, nu mă umili. Ce te-a găsit să-mi vii tîrînd aici trupul fără viaţă al Polyxenei ? Am fost încunoştinţată că toţi aheii, lu-crînd de zor, îi pregătesc înmormîntarea.
SLUJITOAREA
Ea nu ştie nimic. Jeleşte pentru Polyxene, dar nici prin gînd nu-i trece o altă năpastă.
HECUBA *(tresărind)*
O, sărmana de mine, nu îmi aduci cumva capul Ca-sandrei, bachanta străbătută de duhul profeţiei ?
SLUJITOAREA
Aceea pe care a-i numit-o este vie. De ce nu suspini în schimb pentru mortul acesta ? *(Desface linţoliul.)*
Priveşte trupul despuiat al acestui cadavru. Nu te cuprinde oare spaima şi uimirea ?
HECUBA *(cu, glas izbucnit şi sfîşieri de bocet)*
Vai, ce mi-e dat să văd ? Copilul meu, trupul fără viaţă al lui Polydoros, pe care mi-l păzea bărbatul trac în casa lui. Sunt moartă şi eu, sărmana de mine, sunt nimicită.
(Se apleacă asupra cadavrului.) *Copilul meu, copilul meu ! Vai râie, purced să înalţ un cînt de nebunie ! Vai, duh al răzbunării, care m-ai pedepsit cu-această nouă lovitură !*
Oare-nţeiegi acum, neierieito, amarnicul uesun ai fiului tău ?
HECUBA
De necrezut, de necrezut ! Cumplită, cumplită privelişte !
Tot rele după rele
urmează de-a pururi
Nicicînd o singură zi nu se stinae
fără suspine,
iară lacrimi.
CORIFEUL Cumplite suferinţe. îndurăm, cumplite, sărmano !
HECUBA
Copilul meu, copil născut din mamă urgisită, ce soartă-ţi aduse pieirea ? Ce pacoste ţi-a aşternut de moarte ? Prin mîinile cui ţi-a căzut lovitura ?
SLUJITOAREA Eu nu ştiu, l-am aflat pe mal, lîngă talazuri

HECUBA
Purtat de valuri şau zăcînd pe ţărmul întins, jertfa unei suliţi ucigaşe ?
SLUJITOAREA Un talaz rostogolit din larg l-a scos pe ţărm
HECUBA
*Vai, vai, am înţeles vedenia rătăcită prin somnul ochilor mei, * Nu s-a desprins încă de mine,*
39
In care te-am recunoscui, copilul meu, ce nu mai vezi lumina divină a zilei!
CORIFEUL
Cine l-a omorît ? Poate ştii să ne spui, luminată de visul tău.
HECUBA
Oaspetele nostru, oaspetele nostru, călăreţul trac
la care-l cuibărise tatăl său bătrîn, ca să-l ascundă !
CORIFEUL
Ce vrei să zici, oare l-a omorît ca să pună mîna pe aur ?
HECUBA
Crimă de nepovestit, de nenumit, uimire !
dincolo de orice
Nelegiuită crimă, ticăloasă !
Unde sunt drepturile ospeţiei sfinte ?
O, cel mai mişel dintre oameni,
cum de-ai sfîrtecat din blînda-i carne,
rum de-ai tăiat nemilostiv
cu fierul săbiei
aceste mădulare de copil [1] ?
[1] Asemenea bocitoarelor noastre, Hecuba jeleşte cînd în vorbe rostite, cînd în cuvinte cîntate ; alunecarea tînguitoare de la un fel de expresie la altul a fost redată în tălmăcirea de faţă prin alternarea versului cu proza. In vechime, mai ales în ţăriie răsăritului, bocetul era întărit de gesturi violente : toţi însoţitorii unui cadavru de spiţă regală îşi brăzdau obrajii cu unghiile pînă la sînge şi îşi loveau creştetul şi pieptul cu pumnii. La greci, Solon din Atena a îngrădit aceste rituri zgomotoase, în-găduindu-le doar femeilor din casa mortului.
40
CORIFEUL
Sărmano, zeul care te-asupreşte greu, a făcut să ajungi femeia cea mai oropsită. Dar îl zăresc venind pe Aga-memnon, pe stăpînul nostru. Să păstrăm tăcere, dragele mele !
(Cu mers regal înaintează Agamemnon.)
AGAMEMNON
De ce nu te grăbeşti să vii, Hecuba, s-o cobori în mor-mînt pe fiica ta, după ce mi-ai cerut prin Talthybios ca nici un argian să nu se atingă de fecioară ? Noi am lăsat-o într-adevăr şi ne-am ferit s-o atingem, dar întîrzierea ta începe să ne mire. Am venit să te zoresc să mergi. Acolo totul este pregătit, totul este bine rînduit, dacă se poate folosi cuvîntul „bine" în asemenea mîhnite mtîmplări. O, cine este omul ăsta, pe care-l văd în pragul cortului tău ? Cine-i troianul ăsta fără viaţă ? Că nu-i aheu se cunoaşte după veşmintele largi, care-i acoperă trupul.
HECUBA *(aparte, continuînd să rămînă aplecată asupra cadavrului)*
Ce trebuie să faci, nefericită, nefericită Hecuba ? Cînd spun „să faci" vorbesc cu mine însămi. Să-mi plec genunchiul înaintea acestui Agamemnon ori să-mi îndur năpastele tăcînd ?
AGAMEMNON
De ce boceşti, întorcîndu-ţi spre mine spatele tău încovoiat, şi nu-mi spui ce s-a petrecut ? Cine-i omul acesta ?
HECUBA *(aparte)*
Dar dacă mă va depărta de la genunchii lui, ca pe o roabă, ca pe-o vrăjmaşă, n-aş izbuti decît să-mi adaug o altă durere.
41
AGAMEMNON
AGAMEMNON
Nu sunt un ghicitor, să-ţi pot pătrunde gîndurile, fără să te-aud.
HECUBA *(aparte)*
Poate că mi-l închipui mai duşmănos decît este, poate că nu-i răuvoitor faţă de mine.

AGAMEMNON *(pierzîndu-şi răbdarea)*
Dacă vrei să nu cunosc nimic din toate acestea, ei bine, suntem la un gînd, deoarece dinspre partea mea nu stărui să aflu.
HECUBA *(aparte)*
N-aş fi în stare să-mi răzbun copiii fără el. De ce mai stau în cumpănă ? Trebuie să îndrăznesc, fie că voi izbuti, fie că nu.
(Se aruncă la picioarele lui Agamemnon, în atitudine de suplicantă.)
Agamemnon, iată-mă rugătoare la genunchii tăi, îţi ating bărbia şi dreapta ta biruitoare !
AGAMEMNON
Care îţi este dorinţa ? Vrei traiul tău să-ţi fie din nou liber ? Aceasta nu e greu, într-adevăr \
HECUBA
Nu asta, ci să mă răzbun asupra unor ticăloşi. Primesc să rămîn sclavă cîte zile mai am de trăit.
HECUBA Nimic din ceea ce-ţi închipui, stăpîne.
AGAMEMNON Ge fel de ajutor aştepţi din partea mea ?
HECUBA Iată leşul acesta, peste care se deşartă plinsul meu.
AGAMEMNON li văd, dar tot nu înţeleg unde vrei să ajungi.
HECUBA
Odinioară l-am purtat sub cingătoarea mea şi l-am adus pe lume.
AGAMEMNON Să fie unul dintre fiii tăi, nefericite ?
HECUBA
El nu e totuşi unul dintre acei Priamizi care s-au prăbuşit sub turnurile Troiei.
AGAMEMNON Deci ai născut şi altul, afară de aceia, femeie ?
HECUBA
Da, spre nenorocul meu, fără îndoială ; pe acesta l-am născut, pe care-l vezi.
AGAMEMNON Şi unde se afla, cînd a căzut cetatea ?
[1] Berguin crede gă descopere în locul acesta nuanţa prudentă a unui subînţeles după gustul grecesc : „Ace'sta nu e greu, într-adevăr, să *ţi-o doreşti."*
[1] Lipseşte din manuscrise răspunsul Atridului care ar putea să fie împlinit, urmînd linia unei note a lui H. Weil, în felul următor : „Ce s-a întîmplat ? Nu cumva te-a jignit vreun aheu ?"

HECUBA
Tatăl său, fiindu-i teamă să nu-şi piardă viaţa, îl trimisese departe.
AGAMEMNON
Unde-l trimisese numai pe el, despărţindu-l de copiii săi de atunci ?
HECUBA Chiar în această ţară, în care i s-a găsit cadavrul.
AGAMEMNON
La Polymestor, omul ce domneşte peste pămîntul acesta ?
HECUBA
La el fusese trimis, să fie paznicul celei mai amarnice comori de aur.
AGAMEMNON Prin cine a murit, prin ce lovitură a sorţii ?
HECUBA Prin cine altul ? Tracul, gazda lui, l-a sfîrteaat.
AGAMEMNON
Sărmano ! Nu cumva el a poftit să pună mîna pe aurul comorii ?
HECUBA întocmai, de îndată ce i s-a vestit ruina frigienilor.
AGAMEMNON Unde l-ai găsit sau cine ţi-a adus cadavrul lui ?
HECUBA *(întinzînd mîna spre slujitoare)*
Aceasta ! Ea l-a descoperit pe ţărmul mării.
AGAMEMNON Căutîndu-l anume sau împlinind vreo altă muncă ?
HECUBA
Coborîse la mare să scoată apă pentru spălatul din urmă al Polyxsnei
AGAMEMNON
E limpede că gazda lui, după ce l-a ucis, l-a zvîrlit în valuri.

HECUBA
în voia valurilor mării, aşa cum îl vezi. cu trupul sfârtecat.
AGAMEMNON Sărmana de tine, nemăsurate sunt încercările tale !
HECUBA
M-am sfîrşit, Agamemnon, nu-mi mai rămme de cunoscut nici o durere.
AGAMEMNON Vai, vai, a mai trăit o altă femeie atît de nefericită ?
HECUBA
N-a mai trăit, doar dacă nu oumva ţii să vorbeşti despre însăşi Nefericirea.
/**•- Ascultă-mi ruga, pentru care îmi aplec genunchii îna-I intea ta. Dacă ţi se pare că durerea mea nu e strigătoare la cerj fii sigur că mă voi potoli, dar dacă socoteşti dimpotrivă, atunci te rog să fii chiar tu răzbunătorul meu., Pedepseşte-l pe bărbatul acesta, pe cel mai nelegiuit dintre oaspeţi, care, fără să se teamă, nici de puterile de subpământ nici de puterile din cer, a săvîrşit cel mai nelegiuit omor. [El a stat adeseori la masa noastră ; nici
44
45
um prieten nu ni s-a-nfruptat mai mult **din** ospeţie. îndestulat de toate cîte i se cuveneau,: după ce şi-a luat asupra lui grija de a veghea peste feciorul nostru, l-a omorît. Şi cel puţin, dacă s-a hotărît să-l omoare, i-a dat cumva prin gînd că-i vrednic şi de un mormînt ? Nu, ci l-a lepădat în valuri.]
Eu fără îndoială sunt o sclavă şi-o bicisnică,; dar zeii sunt puternici] la fel şi Legea ce domneşte peste ei, care ne face să credem în zei şi să ne ducem traiul, punînd hotar între nedrept şi drept | dacă va fi strivită în picioare această Lege, acum încredinţată ţie, dacă nu îşi vor primi pedeapsa omorîtorii de oaspeţi sau jefuitorii neobrăzaţi ai visteriilor sfinte, nu va mai domni în lume nici o cumpănă [1].
Rînduieşte deci asemenea fapte printre cele neruşinate, preţuieşte-mi durerea, fie-ţi milă de mine şi stînd, ca un pictor, ceva mai departe, priveşte-mă şi cuprinde cu văzul tău toate nenorocirile care mă copleşesc. Odinioară am fost regină j iată, acum sunt sclava ta. Odinioară aveam copii frumoşi j acum sunt o bătrînă lipsită de copii, fără patrie şi singură, cea mai năpăstuită dintre femei.
(Agamemnon încearcă să plece.)
Vai mie, sărmana, încotro se îndreaptă paşii tăi ? Pare-mi-se că nu voi dobîndi nimic, nefericita de mine.
De ce oare noi muritorii ne dăm atîta osteneală şi căutăm să ne însuşim temeinic toate celelalte ştiinţe, dar nu silim mai mult, plătind cu aur,[1] să pătrundem pînă la capăt în arta convingerii, singura stăpână atotputernică

[1] Ideea că domeniul legii morale se întinde pînă la zei aparţine atenianului luminat, deprins cu filozofii veacului al cincilea, a cărui minte se îndoieşte de fiinţarea unei dumnezeiri samavolnice, în acelaşi veac Pindar proclama : „Legea este regina muritorilor şi nemuritorilor." Pe pământ Legea, cu majusculă, este încredinţată căpeteniei, deci basileul are datoria s-o păzească şi s-o întruchipeze. Altminteri echilibrul întregii lumi se strică.

46
a oamenilor ? Astfel, am fi în stare, după dorinţa noastră, să convingem şi în acelaşi timp să cîştigăm *1,*
în ce speranţă de fericire să ne mai încredem ? Azi nu mai am copiii ce-i aveam odinioară f eu însămi, captivă şi menită înjosirii, iau drumul exilului, privind cum i urcă fumul în văzduh din ruinele cetăţii mele. —•
Poate că e zadarnic s-o amestecăm pe Kypris [2] într-o asemenea cuvîntare şi totuşi voi vorbi în numele ei. Lipită de coastele tale, se culcă fiica mea şi prorocită lui Phoibos [3], cea pe care frigienii o numesc Casandra [4]. Cum oare vei face dovada, stăpîne, că nopţile petrecute cu ea îţi sunt dragi ? Pentru îmbrăţişările din pat, nespus de scumpe inimii tale, cu ce-mi vei răsplăti copila ? Iar eu, eu ce voi dobîndi ? Din întunerec şi din farmecul de noapte al iubirii, asupra muritorilor se revarsă cea mai deplină desfătare. Şi-acum ascultă-mă ! Vezi leşul acesta.

[1] Unii filologi au fost ispitiţi să recunoască sici intenţia lui Euripide de a „face reclamă" noilor dascăli itineranţi de înţelepciune şi elocinţă, unui Antiphon sau Gorgias de pildă, ajunşi celebri în Atena, la care tinerii alergau să înveţe pe bani arta persuasiunii. Dacă un poet comic de dimensiunile şi cu umoarea lui Aristofan era poate îndreptăţit să-l judece pe Euripide după spusele personajelor din teatrul său — şi chiar această laudă a persuasiunii îşi află imaginea deformată în *Norii* — o critică modernă nu trebuie să implice axioma că autorul este prezent necontenit în spatele tuturor măştilor care bîntuie prin tragediile sale.

[2] Alt nume al Afroditei, împrumutat de la insula Cipru (Kypros), în preajma căreia, spune legenda, zeiţa dragostei şi a frumuseţii s-a înfiripat din spuma mării şi unde a făcut întîiul popas, după miraculoasa-i

naştere. în insulă, aceasta a devenit cu vremea obiectul unui cult fierbinte, de influenţă orientală, mai cu seamă în templul de la Paphos. Numele *Kypris* este folosit pretutindeni în tragedia greacă, dobîndind înţelesuri deosebite, şi un parfum de noţiune abstractă, prin care se desemnează dragostea fizică, senzuală.

[3] Alt nume al lui Apolo, întîlnit cu precădere în poezia epică şi lirică, însemnînd strălucitorul, luminosul.

[4] Vezi p. 5, n. 1.

Purtîndu-te bine cu el, înseamnă că te porţi bine cu o rubedenie.

Nu mai am să adaug deeît o singură vorbă. O, de s-ar putea, prin meşteşugul lui Dedal sau al vreunui zeu, să capete glas braţele mele, mîinile mele, creştetul meu şi tălpile, pe care mă sprijin, ca să-ţi cuprindă toate în acelaşi timp genunchii, plîngînd şi făcîndu-te să asculţi urcuşul rugăciunii mele ! [1] O, stăpîne, lumina fără seamăn a Heladei, ascultă-mi ruga, întinde mina ta răzbunătoare unei femei bătrîne, chiar dacă ea nu mai preţuieşte nimic, întinde-i-o totuşi ! Bărbatul cu suflet nobil se cuvine să fie slujitorul dreptăţii şi să-i pună la cazne pe ticăloşi pretutindeni, fără încetare.

CORIFEUL

Ciudată este viaţa omenească, în care toate căile se împletesc, în care legile sorţii hotărăsc adevăratele apropieri, unindu-i în prietenie pe duşmanii cei mai îndîrjiţi şi presehimbîndu-i în vrăjmaşi pe binevoitorii de altădată.

AGAMEMNON *(făcînd semn slujitoarei să <acopere cadavrul)*

Mi-e milă, Hecuba, de tine, de fiul tău, de nenorocirile tale, de mîna ta care mă roagă, şi vreau, pentru a fi pe placul zeilor şi al dreptăţii, ca oaspetele mîrşav să primească osînda cerută de tine, dacă se află un mijloc care să te mulţumească iar eu să nu apar în ochii armatei că, de dragul Casandrei, am hotărît uciderea căpeteniei tracilor. într-adevăr, iată o pricină care-mi turbură inima.

[1] Faimosul arhitect mitic din Creta minoică, autorul Labirintului, trecea drept întemeietorul unei şcoli de sculptură înnoitoare : el ar fi deschis lumina ochilor în chipurile de lemn, ar fi degajat mîinile şi picioarele, pînă atunci lipite de trupul-co-lumnă şi, mai ales, ar fi scornit uimitoare statui în stare să vadă şi să umble. Carteziană unde n-ar fi de cuviinţă, critica franceză a înfierat emfaza şi chiar „prostul gust" al acestor rînduri, surdă la sunetul lor violent, shakespearian.

Armata îl socoteşte pe acel bărbat prieten al nostru, iară pe mort îl ţine de duşman, şi dacă eu am gînduri bune faţă de fiul tău, aceasta mă priveşte ; oastea nu vrea să ştie de ele. Gîndeşte-te, în această lumină, că eu unul sunt gata să iau partea grijilor tale şi să alerg în ajutorul tău, dar că voi fi cu mult mai leneş, dacă va trebui să mă cert cu aheii.

HECUBA

Vai, nici un muritor nu este liber ! Unul e sclavul bogăţiilor, altul e la cheremul întîmplării, iar pe celălalt, fie gloata cetăţii, fie scrisa legilor îl împiedică să făptu-iască pe măsura gândurilor sale. Dar pentru că ţi-e teamă de mulţime şi-i îngăduieşti mai mult decît i se cuvine, am să te scap de frică. Astfel, dacă eu voi pune. la cale să mă răzbun împotriva insului care mi-a omorît copilul, tu ţine-mi partea cu gîndul, nu cu fapta, iar dacă izbucneşte răzmeriţă între ahei sau vrun imbold să-i sară tracului în ajutor, cînd va pătimi... ceea ce va fi să pătimească, tu să-i opreşti, fără să încapă nici o bănuială că o faci pentru mine. Cît despre celelalte, să nu-ţi faci nici o grijă, voi pregăti cum se cuvine totul.

AGAMEMNON *7

In ce fel ? Cum vei făptui ? Vei apuca o sabie cu mîna ta bătrînă şi—l vei ucide pe barbar ? Te bizui pe otravă sau pe vrun ajutor ? Ce braţ va fi de partea ta ? De unde să-ţi cîştigi prieteni?

HECUBA

(arătînd spre corturile prinselor) Aceste adăposturi ascund un popor întreg de troiene.

AGAMEMNON Cine ? Prinsele, prada de război a helenilor ?

HECUBA Cu ele împreună îl voi pedepsi pe ucigaşul meu.

48

49

Cum vor izbuti femeile să fie mai tari decît bărbaţii ?

HECUBA

Cumplită e mulţimea şi de neînvins cînd o ajută viclenia.

AGAMEMNON

Desigur, e cumplită, şi parcă totuşi n-am încredere în neamul femeiesc.

HECUBA

De ce ? N-au nimicit femeile pe fiii lui Aigyptos şi n-au stîrpit ostrovul Lemnos de bărbaţi[1] ?

Dar fie ! Lasă vorbele deoparte şi fă ca femeia aceasta

(arătînd-o pe sclava care a găsit cadavrul lui Polydoros) să treacă nevătămată prin mijlocul taberei.

(Adresîndu-se sclavei)
Tu du-te, află-l pe străinul trac şi spune-i : „Hecuba, fosta regină a Troiei, te cheamă spre cîştigul tău şi nu mai puţin al ei. Adu-ţi cu tine copiii, deoarece trebuie şi ei să cunoască spusele sale."
în privinţa Polyxenei, cea de curînd ucisă, amînă-i îngroparea, Aganiemnon, ca să-i putem aşterne laolaltă sub pămînt, mistuiţi de o singură flacără, pe frate şi pe soră, prilej îndoit de grijă pioasă pentru maima lor.
[1] Aigyptos, regele eponim al Egiptului, avea cincizeci de fii, . iar fratele său Danaos tot atîtea fiice. Fraţii certîndu-se, Danaos şi copilele sale au aflat sălaş în Argolida, unde fiii lui Aigyptos le-au urmărit şi le^au cerut de neveste. Tatăl a simulat că se învoieşte, dar le-a poruncit fetelor să-şi ucidă mirii în noaptea nunţii. Mai tîrziu, pentru nesăbuitul omor, Danaidele au fost condamnate în Infern să umple fără istov un butoi ciuruit.
Lemriienele, lipsind s-o cinstească pe Afrodita, au fost pedepsite de zeiţă să împrăştie o duhoare cumplită, pentru care bărbaţii nu s-au mai apropiat de ele, lipindu-se de captive şi de străine. Drept răzbunare femeile insulei i-au masacrat pînă la unul, crimă numită de atunci ,',lemniană".
50
Aşa va fi. Într-adevăr, de-ar fi avut oştirea parte de plutire slobodă spre ţară nu mi-ar mai fi stat la îndemmă să-ţi împlinesc dorinţa, dar, pentru că zeul nu ne trimite vînturi prielnice, suntem siliţi să rămînem aici şi să pîn-dim clipa unei navigări liniştite.
De-ar fi numai să izbuteşti ! Să-şi îndure ticăloşii cazna, iar cei buni să fie fericiţi.
Aceasta este spre folosul tuturor, atît al fiecărui ins cît şi al cetăţii ! *(Agamemnon se întoarce în tabără, urmat de slujitoarea Hecubei.)*
CORUL **Strofa I**
Ilion, patria noastră,
azi nu ţi se mai spune
cetatea de necucerit!
Ce nor, ce vîrtej te ascunde,
zdrobită sub lance,
zdrobită sub lancea helenică ?
S-a prăbuşit coroana ta de turnuri,
neagra cenuşă mânjeşte
meterezele tale mîhnite.
Vai, am plecat de la tine
pentru vecie, sărmana !
Antistrofa I
Moartea la noi s-a ivit
în mijlocul nopţii,
după stingerea cinei
cînd somnul cel dulce umpluse
pleoapele noastre,
cînd aţipiseră cîntul
şi jertfele vesele;
bărbaţii zăceau în iatace,

şi lăncile lor atîrnau pe pereţi, căci nu desluşeau mulţimea de oameni ai mării ce năpădise pămîntul Troadei.
Strofa II
Iar noi, înălţînău-ne părul
şi potrivindu-l în panglici,
priveam în luminile-aăînci
şi nesfîrşite
ale oglinzilor de aur,
gătite să intrăm în aşternuturi.
Atunci un vuiet străbătu cetatea

şi-n Ilion sunară
chemările luptei:
„O, fii ai helenilor, cînd,
oare cînd, răsturnînd meterezele Troiei,
vă veţi întoarce la casele voastre ?"
Antistrofa II
Din scumpele paturi ieşind,
învelite abia cu vrun peplos,
*asemenea fetelor Spartei *
am alergat, sărmanele de noi,
s-o rugăm pe slăvită Artemis.
Dar, vai, nimic n-am dobîndit.
Şi-acum, după ce ne-a fost dat să privim
sfîrşitul bărbaţilor noştri,
suntem duse pe apele mării sărate.

[1] Veşmînt după moda dorienilor, care se purta de-a dreptul pe piele şi a cărui parte superioară trecea oblic peste piept, fiind prins în paftale. Corul troienelor aminteşte în treacăt (şi cu maliţie ?) de îmbrăcămintea „mini" a fetelor din Sparta, din care pricină acestea erau numite *phainomerides,* adică „cele ce-şi arată coapsele".

Doar ochii ne-au rămas aţintiţi spre cetate, departe. Corăbiile s-au urnit pe drumurile-ntoarcerii, smulgîndu-ne din glia Troiei. Nefericitele de noi, pierim de amarul durerii !

Epodă

Lovească-i mînia divină pe sora Dioscurilor, Helena, şi pe bouarul idei, Paris blestematul ! Din ţara şi Vatra părinţilor noştri soţia lui ne-a rupt ca să ne piardă. De ce spunem soţie ? Ba duh al fărdelegii şî-al ruinei ! De n-ar mai îndura-o valurile mării! De n-ar mai ajunge nicicînd în lăcaşul străbunilor săi!

(Intră Polymestor, cu pompa barbară, înarmat cu lănci. Este urmat de cei doi Hi ai săi şi de soldaţi traci.)

POLYMESTOR

O, Priam, omul cel mai drag, o, dragă Hecuba, mă năpădeşte plîmsul, văzîndu-te pe tine, oraşul tău şi pe odrasla ta cea răposată de curînd. Nimic nu e statornic, nici faima, nici credinţa că omul îndestulat de fericire va scăpa vreodată de nefericire. Zeii pe toate le amestecă, răvăşindu-le în toate părţile, şi le păstrează veşnic în ne-orînduială, ca să ne facă evlavioşi din neştiinţă. La ce sunt însă bune bocetele noastre? Tot nu putem ajunge la capătul răului. Tu poate eşti nemulţumită că n-am venit să te văd. încetează să mai fii. Cînd ai tras aici, mă aflam departe, în inima Traciei. Abia mă întorsesem, tocmai puneam piciorul afară dj$_{n\ cas}$ă cînd, iată că am întîlnit-o

pe roaba trimisă de tine, care mi-a vestit poruncile tale ; îndată ce le-am auzit am alergat încoace.

HECUBA *(fără să-şi înalţe ochii, stăpînindu-se)*

Mă ruşinez să ridic privirea către tine, Polymestor, din adîncul unei nenorociri atît de aprige. într-adevăr, fiind căzută în această grea-ncercare, în care mă zbat acum, mă umplu de sfială înaintea celor ce m-au cunoscut pe deplin fericită şi n-aş putea să-mi urc privirea drept în ochii lor. Să nu socoti însă că faptul acesta e semn de rea-voinţă faţă de tine, Polymestor. Apoi mai este şi o altă pricină : obiceiul care le opreşte pe femei să caute la obrazul bărbaţilor.

POLYMESTOR

Nu-i câtuşi de puţin un lucru de mirare. Dar spune-mi, ce nevoie ai de mine ? De ce ai trimis să mă aduci de-acasă ?

HECUBA

Vreau să-ţi încredinţez o taină, ţie şi copiilor tăi, dar, te rog, porunceşte-le străjilor să se dea la o parte de lingă corturi.

POLYMESTOR *(porunceşte gărzilor)*

Plecaţi, pot să rămîn şi singur, nu-i nici o primejdie. Tu eşti prietena noastră iar aici, în tabăra aheilor, am numai binevoitori.

(Războinicii traci se retrag.)

Arată-mi deci, cum ar putea un om căruia toate-i merg din plin să vină în ajutorul prietenilor săi nefericiţi ; cit despre mine sunt gata s-o fac.

54
HECUBA *(insinuantă)*
Spune-mi întîi : Polydoros e viu, copilul acela pe care l-ai primit în casa ta din mîinile mele şi ale tatălui său ? Pe urmă îţi voi pune a doua întrebare.
POLYMESTOR
Desigur că e viu. Dinspre partea lui ai fost blagoslovită de soartă.
HECUBA
Dragul meu prieten, ce minunat răspuns, ce vrednic de tine !
POLYMESTOR Ce ştire mai vrei să-ţi dau pe urmă ?
HECUBA Îşi mai aminteşte cumva de mine, de maică-sa ? /
POLYMESTOR El chiar a încercat să vină pe furiş la tine.
HECUBA Dar aurul e neatins, tezaurul adus de la Troia ?
POLYMESTOR E neatins, păstrat sub pază, în palatul meu.
HECUBA Păzeşte-l bine şi nu pofti la bunul aproapelui tău.
POLYMESTOR
Eu ? Niciodată ! Nu îmi doresc, femeie, decît să mă bucur de ceea ce mi s-a hărăzit.
HECUBA
Tu nici nu ştii ce vreau să vă încredinţez, copiilor tăi şi ţie...
55
POLYMESTOR Nu ştiu, dar îmi vei arăta prin cuvintele tale.
HECUBA *(ironică)*
O, tu, faţă de care sunt cuprinsă de-o neasemuită prietenie, undeva se găseşte...
POLYMESTOR Ce anume ? Ce trebuie să aflăm, eu şi copiii mei ?
HECUBA *(cu glas de taină)*
Aurul Priamizilor, în vechile ascunzători de sub pămînt.
POLYMESTOR Aceasta-i ştirea ce voiai să i-o trimiţi feciorului tău ?
HECUBA
Aceasta şi numai prin tine, deoarece tu eşti om cu evlavie.
POLYMESTOR *(neîncrezător)*
Atunci de ce mai este nevoie să fie de faţă şi copiii ? HECUBA
E mai bine să afle şi ei. Gîndeşte-te, dacă ai muri ? 1
POLYMESTOR Ai dreptate, aşa e mai cuminte.
HECUBA
Ştii unde se ridica la Ilion templul Atenei[1] ?
FULYMESTOR
Acolo este aurul ? Care-i semnul ascunzătorii ?
HECUBA O piatră neagră iscată deasupra pământului.
POLYMESTOR
Mai ţii să-mi spui ceva în privinţa celor părăsite acolo ?
HECUBA
Vreau să-mi faci scăpate unele lucruri de preţ pe care le-am adus.
v POLYMESTOR
Unde sunt ? Le ai cumva la tine, pitite sub veşmîntul tău?
HECUBA
Acolo, adăpostite în corturi, printre rămăşiţele bunurilor noastre.
POLYMESTOR
Unde ? Aici e tabăra aheilor şi-ngrăditura ridicată pentru nave !
HECUBA Vorbeam de alte corturi, cele sortite numai prinselor.
POLYMESTOR
Sunt fără primejdii pe dinăuntru ? Nu ascund cumva bărbaţi ? '

[1] In *Iliada* lui Homer, aheii şi troienii — deşi inamici — se închină aceloraşi zei. Poate că de fapt divinităţi înrudite de o
56
parte şi de alta a Mării Egee au fost numite de poet cu nume greceşti. Astfel zeiţa fecioară avea în citadela Troiei un templu cu statuie. Mai tîrziu, după veacuri de elenizare, această *Athena Ilias* a fost invocată cu precădere ca

luptătoare şi copleşită cu daruri scumpe de Xerxes, Alexandru cel Mare, generali şi împăraţi romani.
57
HECUBA *(ambiguă şi sumbră)*
Nici măcar un aheu, nu suntem decît singure noi. Intră, helenii ard de nerăbdare să dezlege mersul navelor şi, pornind spre patrie, să părăsească Troia ! Strecoară-te în cort şi, după ce vei împlini cele ce trebuie să le-mpli-neşti, întoarce-te din nou cu fiii tăi acolo unde şi-a găsit lăcaş feciorul meu [1].
(Polymestor şi fiii lui sunt conduşi de Hecuba în cort.)
CORIFEUL
N-ai îndurat încă pedeapsa, dar este sigur că ai s-o înduri.
CORUL
Precum cineva, departe de port, lunecînd pe o rină, se-afundă, în talazul rotit al mării, aşa vei cădea şi tu din înaltul închipuirilor tale şi vei fi stins de pe lume. Cînd se-mplinesc laolaltă soroacele zeilor şi-ale Dreptăţii, de moarte, de moarte-i năpasta. Sărmane, la capăt de drum vei afla năluca speranţei ce te-a stîrnit spre jertfa lui Hades. Şi-o mînă firavă, neîncercată-n război te va lipsi de viaţă.
POLYMESTOR *(scoţînd un strigăt înfiorător dinăuntrul cortului)*
Aah, m-au orbit, mi-au nimicit lumina ochilor, sărmanul de mine !
[1] Regele trac e singurul căruia îi scapă înţelesul funest al cuvintelor Hecubei.
CORIFEUL Aţi auzit, prietenele mele, urletul bărbatului trac ?
POLYMESTOR *(alt strigăt, dinăuntru)*
Aah, altă lovitură, nefericiţii mei copii, suntem măcelăriţi !
CORIFEUL
Prietenele mele, în cort s-au petrecut nenorociri nebănuite.
POLYMESTOR
Puteţi să tot fugiţi, n-o să-mi scăpaţi. Zvîrlind cu pietre voi nărui îndată cortul ăsta, pînă-n temelii.
(O piatră aruncată din cort cade între femeile Corului.)
CORIFEUL
Feriţi-vă de piatra zvârlită din mîna lui vînjoasă ! Nu vreţi să năvălim asupra lui ? Ne porunceşte clipa să luptăm împreună cu Hecuba şi cu troienele.
HECUBA
(strecurîndu-se 'afară)
Izbeşte, nu ierta nimic, zdrobeşte porţile ! Niciodată nu va mai trece lumina prin pupilele ochilor tăi ! Niciodată n-o să-ţi mai vezi trăind copiii, pe care i-am ucis cu mîinile mele.
CORIFEUL
L-ai dovedit cu-adevărat pe trac, stăpîna mea ? L-ai biruit pe străin ? Ai săvîrşit întocmai ceea ce ne-ai spus ?
HECUBA
li vei privi îndată, cum iese orb din cort, mergînd cu paşi năuci, şovăitori. Vei mai vedea şi trupurile celor doi copii, pe care eu i-am sfîrtecat, împreună cu vitezele mele troiene. Ah, şi-a primit osînda ! Iată, apare, vine din
58
cort. sa ne ierim am caiea lui, sâ-i tăcem ioc tracului întărîtat de-o sălbatică mînie.
(Cortul se deschide larg, lăsînd să se vadă înăuntru cadavrele mutilate ale celor doi copii şi regele trac, orbecăind după troienele ucigaşe.)
POLYMESTOR
(şovăind, cu faţa înşîngerată)
Vai mie, unde să mă duc ?
Unde să stau ?
încotro să mă-ndrept ?
Să merg, adulmecînd în patru labe,
ca o fiară din munţi,
să caut urmele lor
cu palmele mele, cu tălpile mele ?
Pe unde ? Pe-aici! Pe acolo ?
Ce cale să apuc ?
Ah, ard să vă-nşfac,
ucigaşe de oameni,
troienelor ce m-aţi zdrobit!

Nemernice fete,
nemernice fete din Frigia,
ah, blestematelor !
Unde-aţi fugit,
în ce unghere v-aţi ascuns ?
O, Helios, tămăduieşte-mi pleoapele pline de sînge, tămăduieşte-mi ochii orbi, întoarce-le iarăşi lumina !
Ah, nici un foşnet.
Aud aici un mers furiş,
un mers de femei.
încotro să ţîşnesc,
să mă satur cu carnea şi oasele lor,
să-mi gătesc un ospăţ sălbatic de fiară, să le dau răsplata din urmă la tot ce m-au făcut să-ndur [1] /
Sărman de mine, unde mă duc ?
Să-mi las copiii părăsiţi, să-i sfîşie
aceste menade scăpate din Hades
iar trupurile lor, făcute bucăţi,
zvîrlite prin munţi, fără milă,
să fie ospăţ sîngeros pentru cîini ?
Unde să merg ? Unde să stau ?
Unde să-mi aflu- popas,
ca o corabie care-şi coboară
pe frînghii pînzele de in,
şi să stau la priveghi
lingă patul de moarte al fiilor mei.
CORIFEUL
Nemernice, vai ţie, ce suferinţe nemiloase te încearcă ! Primit-ai răsplata cumplită pentru ruşinea faptelor tale [din partea zeului care te apasă.]
POLYMESTOE
Săriţi, copii ai Traciei,
războinici, purtători de lănci şi călăreţi
pătrunşi de duhul lui Ares [2] *!*
Săriţi ahei, săriţi Atrizi!
Cu strigăte de luptă,
vă chem cu strigăte de luptă.
Veniţi, alergaţi, în numele celor de sus î

[1] Furia lui Polymestor e clocotitoare, primitivă, pe măsura căpeteniei unui neam de călăreţi sălbatici, dar nici purtarea reginei nu apare mai puţin elementară. Este ca şi cum poetul tragic şi-ar fi dezlegat personajele — doi barbari — să-şi încheie prin violenţă, sînge şi urlet, teribila lor răfuială.

[2] Ares, zeul „de aramă", lacom de vieţi omeneşti, orb la mînie şi neînduplecat prin cuvinte, era ocrotitorul războinicilor traci.

De ce întîrziaţi ?
Femeile m-au sfîrtecat,
femeile, prinsele voastre.
Groaznice, groaznice chinuri!
O, caznă cumplită !
Unde să mă-ntorc ? Unde s-o apuc ?
Să zbor în cerescul palat de văzduh,
de unde Orion [1] *şi Sirius* [2]
împrăştie raze în flăcări
din ochii lor de joc,
ori să mă prăbuşesc,
oropsitul de mine,

în strîmtoarea cea neagră din Hades ?
CORIFEUL
Omului copleşit de suferinţe mai mari deeît poate să-ndure i se îngăduie să-şi pună capăt nemernicei sale vieţi..
(Intră în mare grabă Agamemnon, însoţit de cîţiva slujitori.)
AGAMEMNON
Am auzit aceste urlete şi am venit, deoarece dezlănţuita Echo [3], fiica stîncii de munte, geme prin toată oşti-
[1] Vînător uriaş şi mîndru, de care, ne spune *Odiseea,* s-a îndrăgostit Eos, zeiţa zorilor de ziuă. Mergînd împreună în insula Delos, amantul vinovat de *hybris* a fost ucis de săgeţile Arte-midei, care l-a preschimbat în astru şi l-a rînduit în preajma Pleiadelor. în cataloagele Astronomiei, Orion este una din cele mai frumoase constelaţii din nopţile de iarnă.
[2] Cîine credincios al lui Orion, mutat şi el în ceruri, pe urmele stăpînului. Cei vechi socoteau răsăritul lui Sirius aducător de secetă. Steaua Cîinelui este cea mai strălucitoare a bolţii cereşti.
[3] Nimfă a pădurilor şi izvoarelor, veşnic îndrăgostită, odrasla Gliei, în jurul căreia au înflorit numeroase legende încercînd să desluşească obîrşia ecoului. Toate acestea se încheie cu sfîr-şitul năpraznic şi dezintegrarea fizică a nefericitei, care devine în stare doar să îngîne sunete, să repete ultimele silabe ale cuvinte-lor rostite de alţii.
rea şi stirneşte vuiet. Dacă n-am li ştiut că turnurile frigienilor s-au năruit sub lancea helenică, zgomotul acesta ne-ar fi umplut de-o mare spaimă.
POLYMESTOR
O, preaiubite Agamemnon, doar auzindu-ţi glasul te-am recunoscut. Priveşte cît sufăr !
AGAMEMNON
Vai, Polymestor, nefericitul de tine, cine te-a pierdut ? Cine te-a orbit şi ţi-a însîngerat luminile ochilor ? Cine ţi-a omorît copiii ? Orişicine-ar fi, a fost mînat de o năpraznică ură împotriva ta şi a fiilor tăi.
POLYMESTOR
M-a omorît Hecuba, împreună cu femeile prinse. Nu, nu m-a omorît ! Mai mult decît atît !
AGAMEMNON
Ce vorbeşti ? Tu eşti făptaşa, după cum spune el ? Tu ai avut, Hecuba, acest curaj de neînchipuit ?
POLYMESTOR
Ah, ce-ai grăit ? Deci ea se află undeva pe aproape. Dă-mi semne, spune-mi unde este ? Vreau s-o înşfac, să-i sfîrtec trupul cu mîinile mele şi s-o golesc de sînge. . *(Se repede în gol după Hecuba.)*
AGAMEMNON *(oprindu-l cu greutate)* Stai, ce te-apucă ?
POLYMESTOR
Cerşesc de la tine, te rog în numele zeilor, lasă-mă să cobor asupra ei mîna mea turbată.

Stăpîneşte-te, alungă-ţi din inimă aceste porniri barbare. Vorbeşte, şi tu şi ea, să vă ascult pe rînd şi să judec cu dreptate faptele în schimbul cărora ţi-e dat să pătimeşti [1].
POLYMESTOR
Fie, am să vorbesc. A fost un Priamid şi-anume cel mai tînăr, Polydoros,, copilul Hecubei, pe care tatăl său mi l-a trimis din Ilion, să-l cresc în casele mele, deoarece presimţise căderea Troiei. Eu pe feciorul ăsta l-am ucis. Dar de ce l-am ucis ? Ascultă şi te vei încredinţa că am fost înţelept şi prevăzător. îmi era teamă ca' nu cumva în copil să vieţuiască un duşman al tău, care să strîngă rămăşiţele Troiei şi să înalţe iarăşi cetatea ; ca nu cumva aheii, aflînd că fiul lui Priam trăieşte, să-şi pornească flota din nou împotriva pămînturilor frigiene, iar apoi să calce şi să jefuiască şesurile Traciei ; şi astfel, fiind vecini troienilor, o, rege, să îndurăm iar vremuri grele, ca acum. Hecuba, aflînd destinul de moarte al fiului său, mă amăgeşte să vin, sub cuvînt că-mi va dezvălui ascunză-torile unde ar fi îngrămădit la Ilion aurul Priamizilor, şi pentru ca nimeni altul să nu cunoască taina aceasta, mă face să intru în cort singur, numai cu odraslele mele.
Acolo, îndoindu-mi genunchii, mă aşez în mijlocul patului, şi un cîrd de troiene, aducînd scaune, unele la stînga mea, altele la dreapta, ca împrejurul unei fiinţe dragi, încep să laude suveica mâinilor edoniene [2] şi să-mi privească ţesătura straielor la lumină, pe cînd altele, pre-făcîndu-se că cercetează suliţele tracilor, mă despoaie de
[1] Adeseori tragediile atice se încheie cu o scenă de tribunal, ca şi aceasta în care regele, învestit cu puterea judecătorească supremă, trebuie să facă dreptate. Numai că aici, după atîta oroare şi dezlănţuire de patimi, elocinţa încercată a părţilor nu izbuteşte să risipească aburii cenuşii care

învăluie statornic şi fără deosebire toate personajele dramei.
[2] Edonii erau un popor din vechea Tracie.

amîndouă armele ce le purtam. Şi toate cîte erau mame, părînd uluite de frumuseţea copiilor mei, îi leagănă pe braţe, iar pentru a-i îndepărta de tatăl lor, şi-i trec de la una la alta.
Deodată, după răsfăţul acestei primiri — poţi să mă crezi — pun mîna pe cuţite, nu ştiu de unde, poate de sub veşmintele lor, şi îmi străpung copiii, în timp ce altele, ca pe un cîmp de bătaie, se agaţă de braţele şi de picioarele mele şi le ţin încleştate. Eu m-am zbătut să alerg în ajutorul copiilor, însă de cîte ori ţîşneam cu capul, se atârnau de părul meu, şi de cîte ori încercam să-mi mişc braţele mulţimea femeilor nu mă lăsa să fac nimic, sărmanul de mine.
în cele din urmă, cazna tuturor caznelor mele, iată ce faptă-ngrozitoare săvîrşesc : ele îşi scot agrafele şi le înfig în ochii mei, îmi străpung şi-mi umplu de sînge bietele mele pleoape. Apoi, fugind, se risipesc prin cort. Eu sar ca o fiară, gonesc după căţelele pătate de sînge, scormonesc în toate colţurile, ca un vînător, zvîrlind cu pietre, năruind cu pumnii[1].
Iată, Agamemnon, cum a fost plătită străduinţa mea de a te sluji, omorîndu-ţi vrăjmaşul. Să nu întind însă cuvintele prea mult. Dar, dacă în trecut s-a vorbit de rău despre femei, dacă astăzi lumea le blestemă şi dacă mîine le va blestema, apoi toate acestea eu le voi strînge îm-
[1] Asemenea *vendette* sîngerpase şi înfiorătoare nu erau neobişnuite, nici mult mai tîrziu, în vremea războaielor medice, la populaţiile ce hălăduiau de o parte şi alta a Helespontului. Iată o mostră din *Istoriile* lui Herodot, cartea a opta : „în acelaşi meleag regele trac ce domnea peste bisalţi şi peste Crestona împlini o faptă nespus de crudă. înştiinţîndu-l pe Xerxes că nu vrea să-i fie rob, rătăci prin Munţii Rhodope şi totodată porunci fiilor lui să nu purceadă cu război împotriva Heladei. Aceştia însă, fie din încăpăţînare, fie din pofta cunoaşterii războiului, i-au urmat pe perşi. Cînd s-au întors acasă, celor care scăpaseră cu viaţa şi nevătămaţi, în număr de şase, părintele lor pentru greşala săvîrşită le scoase ochii."

preună, zicînd : nici marea, nici pămîntul nu hrănesc un neam atît de netrebnic, iar omul ce-şi face de lucru cu ele cunoaşte prea bine adevărul spusei mele.
CORIFEUL
Nu cu atîta îndrăzneală ! Nu învinui tot neamul femeiesc, fără deosebire, din pricina nenorocirilor tale. Din toată mulţimea noastră, unele sunt îngrozitoare, în schimb altele sunt menite să ţină în cumpănă numărul celor rele l
HECUBA
Limba oamenilor, Agamemnon, n-ar trebui să fie niciodată mai puternică decît faptele. S-ar cuveni ca din faptele noastre bune să crească şi cuvintele bune şi, dimpotrivă, din cele rele să se molipsească şi cuvîntările, astfel încît nedreptatea să nu-şi poată însuşi niciodată taina vorbirii frumoase [2]. într-adevăr sunt meşteri cei care au
[1] Intervenţia corifeului vine să risipească umbrele unei vechi şi mereu înnoite controverse în legătură cu Euripide şi părerile lui despre femeie. Poetul tragic a fost învinuit adeseori de misoginie, pe temeiul mărturiilor autorilor comici, mai ales ale lui Aristofan (în *Sărbătorile Demetrei,* de pildă) şi pe temeiul adunării nediferenţiate a unor citate în care jigneşte femeile. Dar Euripide, mai mult ca oricare dintre antici, a încercat să exploreze sufletul întreg sau frustrat pînă la smintire al femeii. El a deschis un tărîm nou şi vast, aproape necunoscut înainte, şi a plăsmuit, asemenea lui Balzac, o galerie de eroine, cu trăsături — dacă n-ar fi decît în dramele din acest volum — mult mai puternice şi mai izbutite decît ale eroilor săi. Nu putea fi misogin poetul care a încercat să restaureze în *Helena* onoarea femeii omonime, compromisă de legendă şi acesta nu a fost un simplu exerciţiu pe o temă sofistică ! Judecata corifeului întăreşte părerea lui Gilbert Murray, anume că „Euripide preţuia şi studia femeile pe care socraticii le ignorau şi Pericle le sfătuia să rămînă în gineceu".
[2] Exordiul Hecubei deschide o vedere asupra persuasiunii, deosebită de spusele anterioare ale aceluiaşi personaj. Faţă de podoabele discursului, de data aceasta eroina pare să prefere ceea ce filosofii se străduiau a defini că este adevărul faptelor.

adîncit această artă, dar nu pot să rămînă meşteri pînă la capăt. Moartea lor este nemernică, nimeni încă n-a izbutit să scape. Iată cuvântul meu de început, în ceea ce te priveşte.
Acum să mă întorc la Polymestor şi să-i răspund vorbăriei sale. Deci, după spusa ta, mi-ai omorît copilul pentru a-i scuti pe ahei de un al doilea război la Troia şi ca să-i faci un bine lui Agamemnon. Mişelule ! In primul rînd că niciodată aheii n-ar lega prietenie cu vreun neam barbar ; aceasta e cu neputinţă. Aşadar, ce anume te îndemna să fii atît de zelos ? Dorinţa unei alianţe sau a unei încuscriri sau ce altă pricină ? Ţi-era teamă că la o nouă trecere de oşti peste mare, ţi se vor împrăştia roadele

pământului tău ? Pe cine îţi închipui că-l vei face să te creadă ? Nu ! Dacă vrei să rosteşti adevărul, aurul şi ■ lăcomia ta mi-au omorît copilul !
Haide, lămureşte-mă un lucru : de ce, cînd Troia se bucura de fericire, cînd cetatea era încă împrejmuită de turnuri, cînd Priam trăia, cînd lancea lui Hectar străfulgera, de ce, dacă ţineai să fii pe placul acestui bărbat, n-ai omorît atunci copilul pe care îl păstrai şi îl creşteai în casele tale, sau de ce oare n-ai venit să-i aduci argie-nilor viu ?
Dar nu, abia cînd noi nu mai eram nimic sub soare, cînd fumul meterezelor vestea biruinţa duşmanilor noştri, l-ai sfîrtecat pe oaspetele încredinţat vetrei tale.
Şi mai ascultă încă, să-ţi dau în vileag ticăloşia ! Ar fi trebuit, încalţe, dacă erai prietenul aheilor, să iei aurul — adică bunul lui Polydoros, nu al tău, asta recunoşti — şi să-l dăruieşti acestor bieţi războinici, care de atîta vreme trăiesc înstrăinaţi de glia părintească. Ba chiar acum, tu nu te îndupleci să-l slăbeşti din mîini, ci te înverşunezi să-l ţii în casa ta. Şi totuşi ce slăvită faimă ai fi dobîndit, dacă mi-ai fi purtat copilului de grijă şi l-ai fi salvat, după cum erai dator. La nenorocire se cunosc adevăraţii prieteni, în zilele bune prietenii curg de
67
la sine. Dacă te-ai fi aflat în lipsă de bani vreodată, iar fiul meu în belşug, acest copil ar fi cîntărit pentru tine cît cea mai scumpă comoară. Acum prietenia lui pentru tine s-a risipit, folosul aurului ţi -a scăpat, copiii ţi-s morţi şi tu însuţi, iată unde ai ajuns !
Iar ţie Agamemnon, îţi pun în vedere: dacă-l vei sprijini vei trece drept un ticălos, vei fi binefăcătorul unui oaspete hain, nelegiuit, fără evlavie şi nepăzitor al îndatoririlor sale. Despre tine am spune atunci că-ţi plac nemernicii, deoarece le semeni. Departe însă de mine gîndul de a-mi jigni stăpînii !
CORIFEUL
O, faptele bune deşteaptă necontenit în oameni rostiri însufleţite de virtute !
AGAMEMNON
Cît este de greu să judeci năpastele celorlalţi ! Şi totuşi trebuie s-o fac ; ar fi ruşinos, după ce-am luat această pricină în mâini, să mă lepăd de ea. *(Lui Polymestor.)*
Dar dacă vrei să ştii, mie nu mi se pare că i-ai sfîrşit zilele oaspetelui tău din grijă faţă de mine sau faţă de ahei, ci numai pentru a-ţi însuşi comorile sale. Acum însă, aflîndu-te la strâmtoare, întorci cuvintele spre folosul tău. Poate la voi a-ţi ucide oaspeţii este un fleac, dar pentru noi, helenii, aceasta-i mîrşăvie. Dacă din judecata mea te-aş scoate nevinovat, cum crezi că aş putea să scap de mustrări ? Nu, n-aş putea. Şi astfel, deoarece ai cutezat să ucizi, cutează să înduri şi osânda.
POLYMESTOR
Vai, pare-mi-se că învins de o femeie, de o sclavă, voi | îndura să li se dea dreptate unor netrebnice.
HECUBA Nu-i oare drept, de vreme ce ai săvîrşit o crimă ?
POLYMESTOR Vai, fiii mei, vai, ochii mei, sărmanul de mine !
HECUBA
Te doare ? Dar pe mine ? Nu crezi că sunt şi eu îndurerată pentru copilul meu ?
POLYMESTOR *(cu obidă)*
Te umflă bucuria cînd mă jigneşti, nemernico !
HECUBA Cum ? Să nu tresalt de bucurie că m-am răzbunat ?
POLYMESTOR Vei înceta în curînd, cînd apele mării...
HECUBA _ *(batjocoritoare)*
De ce ? Nu mă vor ajuta să plutesc pînă la hotarele pământului helenilor ?
POLYMESTOR *(cu glas violent, profetic)*
Nu, apele mării te vor înghiţi cînd vei cădea din înălţimea catargului.
HECUBA Şi ce fel de putere va pricinui căderea mea ?
POLYMESTOR Tu însăţi, care te vei căţăra pe catargul corăbiei.
HECUBA *(din ce în ce mai ironică)*
îmi vor creşte pe spate aripi sau cum voi face ?
POLYMESTOR Te vei preface într-o căţea cu priviri de foc.
68
69
Cine ţi-a suflat despre această preschimbare a chipului meu ?
POLYMESTOR
Mî-a dezvăluit-o Dionysos, zeul care le prezice tracilor viitorul[1].
HECUBA
Dar ţie nu ţi-a prorocit nimic despre nenorocirile care te zbuciumă acum ?

POLYMESTOR
Nimic, desigur, altfel nu irrai fi prins în capcana ta vicleană.
,
HECUBA
îmi voi sfîrşi viaţa murind îndată sau îmi va fi dat să mai trăiesc [2] ?
POLYMESTOR Vei muri, şi numele gropii tale va fi...
HECUBA
Un nume după-nfăţişarea mea sau cum ? Ce-mi vei spune ?
POLYMESTOR
Mormîntul nemernicei căţele, un semn pentru coră-bieri [3].
[1] Fiul lui Zeus şi al muritoarei Seinele, duhul sfînt al viţei de vie şi al întregii vieţi vegetale.
[2] Hecuba înţelege să spună : „După metamorfoză, îmi voi sfîrşi etc. ?"
[3] Monumentul Căţelei, despre care se credea că ascunde rămăşiţele Hecubei, se ridica, după Strabon, pe coasta europeană a Helespontului.
HECUBA
Nu-mi pasă de nimic, m-am răzbunat pe tine.
POLYMESTOR Destinul vrea să moară şi fiica ta, Casandra.
HECUBA
(scuipă)
Am scuipat ! întoarcă-se prevestirea ta peste tine [1] !
POLYMESTOR *(arătînd către Agamemnon)*
Va fi ucisă de nevasta lui, straja cumplită a vetrei sale.
AGAMEMNON *(surprins şi înspăimântat)*
De n-ar ajunge niciodată Clitemnestra să fie cuprinsă de gîndul acesta nebun !
POLYMESTOR
Te va ucide şi pe tine, Agamemnon, cu securea înălţată.
AGAMEMNON *(clocotind de mînie)*
Smintitule, eşti nebun sau vrei să ţi se mai întîmple o nenorocire ?
POLYMESTOR Omoară-mă : în Argos te aşteaptă o baie de sînge.
AGAMEMNON *(poruncind slujitorilor)*
Scoateţi-l afară, sclavilor, îndepărtaţi-l cu sila !
[1] Gest şi formulă de înălturare a unei pîngăriri, de exorcizare a semnului rău.

POLYMESTOR *(în timp ce este imobilizat)*
Ah, vorbele mele te dor !
AGAMEMNON
închideţi-i gura !
POLYMESTOR *-(din mîinile paznicilor)*
Puteţi să-mi puneţi botniţă. Am zis !
(Polymestor este evacuat cu forţa.)
AGAMEMNON
Aruncaţi-l cit mai grabnic undeva într-un ostrov pustiu ! Neruşinarea limbii lui e fără margini. Sărmană Hecuba, du-te de-ţi îngroapă cele două leşuri, iar voi troienelor, vă este dat să mergeţi în corturile stă-pînilor voştri. Iată, aceste vînturi călăuzitoare adie spre casă. O, de-am pluti prielnic spre ţărmul strămoşesc şi, dezlegaţi de-atît amar de trudă, de-am afla în bună rîn- duială totul la vetrele noastre !
(Agamemnon se îndreaptă spre tabără.)
CORUL
Purcedeţi spre şirul de vase, dragele noastre,
purcedeţi în corturi, să ne supunem
la chinul robiei!
Aceasta-i porunca neiertătoarei Anarike [1].
[1] *Ananke,* întruchiparea necesităţii fizice şi morale, a constrîn- ! gerii exterioare şi interioare.